Taal

Basis • Groep 7 • Blok 5

Hoofdstuk 9 en 10

Antwoorden

ThiemeMeulenhoff

Picto's

Deze opdracht doe je als je tijd hebt.

Deze opdracht doe je alleen.

Deze opdracht doe je samen.

Deze opdracht doe je in een groepje.

Dit is een bewegingsopdracht.

Deze opdracht schrijf je op een blaadje.

Hoofdstuk 9

Doelenkaart

Hoe gaat het?

- ? Ik moet het nog leren.
- ↑ Ik moet het nog oefenen.
- ✓ Ik kan het!

Spreken en luisteren

- Ik kan een monoloog houden. ? ↑ ✓
- Ik kan een foto presenteren. ? ↑ ✓
- Ik kan duidelijk verwoorden wat ik bedoel. ? ↑ ✓
- Ik kan mijn luisterdoel bepalen en kiezen hoe ik ga luisteren. ? ↑ ✓
- Ik kan informatie uit een luistertekst halen, die niet verteld wordt. ? ↑ ✓

Woordenschat

- Ik ken de betekenis van 45 nieuwe woorden. ? ↑ ✓

Lezen

- Ik weet dat een verhaal verteld wordt door een ik-verteller of een hij-verteller. ? ↑ ✓
- Ik kan vooruitblikken en terugblikken herkennen. ? ↑ ✓

Taal verkennen

- Ik weet wat een (werk)woord met een vast voorzetsel is. ? ↑ ✓
- Ik kan een (werk)woord met een vast voorzetsel herkennen en gebruiken. ? ↑ ✓

Schrijven

- Ik kan een reisverhaal schrijven. ? ↑ ✓

Hoofdstuk 9

Les 1

Spreken en luisteren

- Ik leer een monoloog houden.
- Ik leer een foto presenteren.
- Ik leer duidelijk verwoorden wat ik bedoel.

Woordenschat

- Ik leer de betekenis van 20 nieuwe woorden.

Kijkwoorden

de asperge

de grottekening

de hyena

de kabelbaan

de roedel

Leeswoorden

de betoging: demonstratie; optocht van een groep mensen om hun mening naar voren te brengen
Een groep mensen houdt een betoging tegen de leiders van het land.

het kadaver: dood dier
Hyena's jagen niet op levende dieren, maar eten kadavers.

met de grond gelijkmaken: helemaal afbreken
De huizen zijn met de grond gelijkgemaakt: er is niets meer van over.

stilstaan bij: nadenken en soms ook praten over
Karel en Yvonne blijven lang stilstaan bij wat ze zien op de dierenfoto's.

weerzinwekkend: afschuwelijk
Op de meeste foto's staan weerzinwekkende beelden van rampen.

Weetwoorden

het appartementencomplex
de eenzaamheid
in shock zijn
de machthebber
de ontploffing
schaapachtig lachen
tonen
toonaangevend
de wijkagent
wildplassen

Flits!

1 **Bekijk de afbeelding.**

2 Beantwoord de vragen.

1 Wat is de klas aan het doen? *De kinderen bekijken foto's die opgehangen zijn in de klas.*

2 Welke foto vind jij het mooist? *Meerdere antwoorden mogelijk.*

3 Waarom vind je die het mooist? .....

.....

3 Luister en kijk naar het verhaal.

4 Kies een foto over iets uit het nieuws van de afgelopen week.

Je gaat de foto presenteren aan je groep.

1 Bereid je presentatie voor:
- Wat is er op de foto te zien?
- Waarom heb je deze foto uitgekozen?
- Wat voel je bij de foto?
- Welke woorden gebruik je om de foto te beschrijven?

2 Presenteer je foto aan de groep:
- Kijk je publiek aan, kijk of ze je begrijpen.
- Gebruik zinnen die goed lopen.
- Spreek duidelijk, zorg ervoor dat je goed te verstaan bent.

Spreektips
- Leg duidelijk uit wat je bedoelt.
- Kijk je publiek aan om te zien of ze je begrijpen.
- Blijf bij je onderwerp.
- Heb je verteld wat je wilde vertellen?

5 Welke omschrijving hoort bij de vetgedrukte woorden?

Teken een lijn.

Myrthe deed mee aan **de betoging** tegen dierenleed.	roofdier dat leeft van dode dieren
De hyena at de zebra op.	helemaal afgebroken
Wolven leven in **een roedel**.	dom lachen
De huizen zijn **met de grond gelijk gemaakt**.	de demonstratie
De jongen **lachte schaapachtig** om de grap.	groep dieren waarbij er één de baas is

6 **Waarom zouden Roel en Youssef deze foto kiezen voor hun expositie?**
Bekijk de foto.

Meerdere antwoorden mogelijk.

Hoofdstuk 9

Les 2

Spreken en luisteren

- Ik leer mijn luisterdoel bepalen en kiezen hoe ik ga luisteren.
- Ik leer informatie die niet verteld wordt, uit een luistertekst halen.

Woordenschat

- Ik oefen de betekenis van 20 nieuwe woorden.

1 **Lees eerst de vragen.**
Beantwoord vraag 1 en 2. Luister naar het verhaal en maak daarna vraag 3 en 4.

1 Wat is je luisterdoel?

Bijvoorbeeld: Ik wil begrijpen waar de tekst over gaat.

2 Hoe ga je luisteren?

Meerdere antwoorden mogelijk.

3 Kon je het verhaal goed volgen?

Meerdere antwoorden mogelijk.

4 Begreep je alle woorden?

Meerdere antwoorden mogelijk.

2 **Beantwoord de vragen.**

1 Roel zegt: 'De 'World Press Photo' is één van de meest toonaangevende fotografiewedstrijden.'

a Wat betekent het woord toonaangevend?

leidend, zo belangrijk dat veel mensen het volgen

b Is dit een belangrijk woord om de tekst te begrijpen?

Nee, het is voldoende om te weten dat de World Press Photo een fotowedstrijd is.

2 Youssef zegt: 'Een plaatje op een plaatje.' Leg uit wat hij bedoelt.

Knoel is een plaatje omdat hij er zo schattig uitziet en hij staat ook op een plaatje, namelijk een foto.

3 Meester Henk ziet een foto van zichzelf in een knalgele zwembroek.

a Hoe zal hij zich voelen? *Waarschijnlijk schaamt hij zich.*

b Waarom denk je dat? *In het verhaal wordt verteld dat het een lelijke zwembroek is en dat hij schaapachtig lacht.*

3 Vul het goede woord in.

Kies uit: het appartementencomplex | de kabelbaan | staan stil bij | de machthebber

1 De skiërs gaan met *de kabelbaan* naar boven.

2 Mijn opa en oma wonen sinds kort in *het appartementencomplex*.

3 De mensen op de Dam *staan stil bij* de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog.

4 De bevolking kwam in opstand tegen *de machthebber* van het land.

4 Maak de puzzel.

1 Op de ... zie je afbeeldingen van dieren uit de oudheid.
2 Deze modeontwerper is ... in de modewereld.
3 Sinds het overlijden van mijn oma heeft mijn opa last van ... .
4 Een hyena eet graag een ... .
5 De foto's ... mensen die op de vlucht zijn.
6 Door de ... werd de fabriek volledig verwoest.

			1 g	r	o	t	t	e	k	e	n	i	n	g
		2 t	o	o	n	a	a	n	g	e	v	e	n	d
			3 e	e	n	z	a	a	m	h	e	i	d	
		4 k	a	d	a	v	e	r						
	5 t	o	n	e	n									
6 o	n	t	p	l	o	f	f	i	n	g				

Welk woord lees je van boven naar beneden in de gekleurde vakjes? *roedel*

Wat betekent dit woord?

Een groep dieren die samen leven en een leider hebben.

5 **Welk woord hoort erbij?**
Teken een lijn.

akelig – eng – afkeer	de wijkagent
groente – wit – lente	in shock zijn
uniform – boete – buurt	weerzinwekkend
verboden – openbaar – urine	wildplassen
ongeluk – bleek – paniek	de asperge

6 **Maak een woordspin met het woord *ontploffing*.**

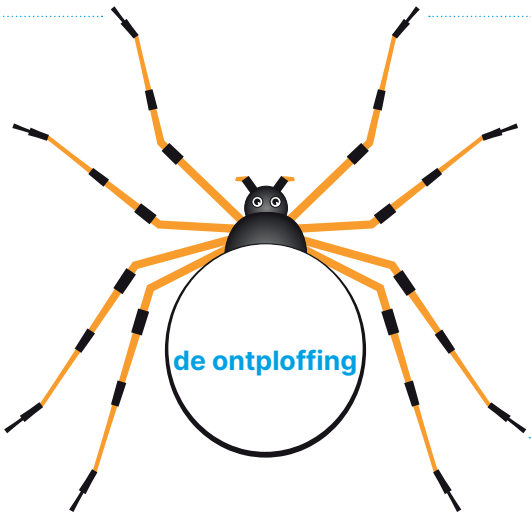

Hoofdstuk 9

Les 3

Woordenschat

- Ik leer de betekenis van 15 nieuwe woorden.

Lezen

- Ik leer dat een verhaal verteld wordt door een ik-verteller of een hij-verteller.
- Ik leer vooruitblikken en terugblikken herkennen.

Kijkwoorden

het afdak

de balustrade

de eengezinswoning

de oksel

het tuinmeubilair

Leeswoorden

de estafette: snelheidswedstrijd tussen ploegen, waarbij elk lid van een ploeg een stukje rent of zwemt
De ouders van Mereltje stopten om de beurt het eten in Mereltjes bek: het leek wel een estafette!

natuurlijk: zonder dat mensen er iets mee te maken hebben
Drie miljoen katten in Nederland is niet meer natuurlijk.

het onderkomen: verblijfplaats; plaats waar je een tijd woont of logeert
Mereltje zocht zijn onderkomen bij ons in de tuin.

de verblijfplaats: onderkomen; plaats waar je een tijd woont of logeert
Mereltje had een aantal favoriete verblijfplaatsen.

verdoofd: duf en zonder gevoel
Ik voelde me verdoofd toen ik zag dat Mereltje dood was.

Weetwoorden

een stap vooruit zijn
in leven zijn
inwendig
ongewenst
het vermoeden

Tip

Een onbekend woord?
Bedenk de betekenis. Lukt het niet of twijfel je? En is het een belangrijk woord? Zoek dan de betekenis op:

- van vervoegingen (persoonsvorm of voltooid deelwoord) op de woordenboekvorm. Let er bij een persoonsvorm op of het om een samengesteld werkwoord gaat!
- van een verbogen bijvoeglijke naamwoord op de onverbogen vorm (zonder -e);
- van woordgroepen op het belangrijkste woord (kernwoord).

Mereltje

Ik zweette onder mijn **oksels**. Als ik geweten had hoe de klas zou reageren, had ik me niet zo druk hoeven maken.
Meester Henk sloot de deur en liep nog eens langs de fototentoonstelling.
Zijn blik bleef hangen. 'Deze foto hoort er niet bij. Wie heeft die opgehangen?'
Ik stak mijn vinger op. Iedereen keek naar me. 'Ik heb deze foto gemaakt', zei ik. 'Mag ik er iets over vertellen?'
De meester wenkte me naar voren. 'Ga je gang.'
'Een week geleden zag ik bij ons in de tuin dit vogeltje zitten. Doodstil, bijna alsof hij een standbeeld was. Toen ik dichterbij kwam, fladderde hij een klein eindje weg. Hij kon nog niet goed vliegen.'
'Wat voor vogel is het?' vroeg Roel.
'Dat wist ik eerst ook niet,' antwoordde ik. 'Maar even later zag ik vanuit de huiskamer een mannetjesmerel komen aanzetten met een lekkere vette worm in zijn snavel. Ineens ging het snaveltje van het jong begerig open. Even later kwam ook moeder merel meehelpen met voeren.'
'Klopt,' zei de meester. 'Jonge merels worden wel drie weken lang bijgevoerd.'
Ik ging verder. 'Het was zo schattig om te zien. Het vogeltje zat op een takkenhoop. Die avond is hij daar lekker veilig tussen weggekropen. De volgende dagen bleef Mereltje in onze tuin zijn **onderkomen** zoeken. Hij had zo zijn favoriete **verblijfplaatsen**: op **de balustrade** van de bovenburen, in een plantenbak bij **de eengezinswoning** van de achterburen, op een **afdak**, zomaar op de grond, op **het tuinmeubilair**. En steeds kwamen de ouders af en aan met lekkere hapjes. Het leek wel een **estafette**! Op een dag had de moeder allemaal nestmateriaal in haar snavel. Nee, dat hoefde Mereltje niet. Het betekende wel dat hij steeds meer voor zichzelf moest gaan zorgen. En dat lukte aardig. Mereltje leek het te gaan redden.'
De klas was muisstil. Iedereen had vast al **het vermoeden** dat er geen goed nieuws zou volgen.
'Maar vanochtend zag ik een rode kater in onze tuin. Ik rende naar buiten om hem weg te jagen. In zijn bek hing Mereltje. Ik was net te laat. Ik voelde me **inwendig verdoofd**.'
Ik slikte even. 'Die drie miljoen katten in Nederland kun je niet meer **natuurlijk** noemen. Het zou een hele **stap vooruit zijn** als die een belletje om krijgen in het voorjaar, zodat vogels zijn gewaarschuwd voor een **ongewenst** roofdier. Dan zouden Mereltje en veel lotgenoten nog **in leven zijn**!'
Iedereen in de klas knikte. Mijn boodschap was overgekomen.

1 **Lees de eerste regels van het verhaal en beantwoord de vragen.**
Degene die het verhaal vertelt, heet de verteller. Als er een ik-figuur is, die vertelt wat hij heeft meegemaakt, dan is dat een ik-verteller. Als het verhaal wordt verteld in de hij- of zij-vorm, dan is er een hij-verteller.

1 Wat voor een verteller heeft dit verhaal? *ik-verteller*

2 Wat weet je van de verteller? *De ik in het verhaal zweette en had zich druk gemaakt om iets.*

3 Hoe voelt de verteller zich? Hoe weet je dat? *Hij is zenuwachtig, dat weet je omdat hij zweet onder zijn oksels.*

2 **Beantwoord de vragen.**

1 Lees de eerste alinea, tot en met 'Hij kon nog niet goed vliegen.'.

a Kijkt de verteller naar het verleden of naar de toekomst? *naar het verleden*

b Wat verwacht je na het lezen van deze alinea? *Meerdere antwoorden mogelijk*

2 Lees verder tot en met de zin: Mereltje leek het te gaan redden.

a Kijkt de verteller naar het verleden of naar de toekomst? *naar de toekomst*

b Wat verwacht je na het lezen van deze zin? *Meerdere antwoorden mogelijk*

3 Lees de tekst uit. Kijk naar je verwachtingen bij vraag 1 en 2. Zijn ze uitgekomen?

Zo niet, wat is er anders gegaan dan je gedacht had? *Meerdere antwoorden mogelijk*

3 **Lees de zinnen en beantwoord de vragen.**

1 Welke woorden herken je in eengezinswoning? *Een, gezin, woning.*

2 Wat wordt er bedoeld met *Het zou een hele stap vooruit zijn als katten een belletje om krijgen?*

Het zou beter zijn als katten een belletje om krijgen.

3 Hoe ziet een afdak eruit? *Plat stukje dak.*

4 Wat is het tegengestelde van natuurlijk? *onnatuurlijk*

4 **Bedenk een kort verhaal met een hij-verteller.**
Verwerk een terugblik in je verhaal.

Meerdere antwoorden mogelijk.

Hoofdstuk 9

Les 4

Woordenschat

- Ik oefen de betekenis van 10 nieuwe woorden en van de woorden uit les 3.

Lezen

- Ik leer dat een verhaal verteld wordt door een ik-verteller of een hij-verteller.
- Ik leer vooruitblikken en terugblikken herkennen.

Een tijdreis naar 1628

Meester Henk zou de uitslag van de fotowedstrijd bekendmaken.
'En de winnende foto is gemaakt door ... Karlijn. Zij **is in staat** geweest **om** een foto te maken van hoge **kwaliteit**. Gefeliciteerd!'
Iedereen klapte.
'Vertel eens,' zei de meester, 'dit is geen **hedendaags** beeld en ook geen **realistische illustratie**. De kruitdampen komen er vanaf. Heb jij soms een tijdmachine?'
Karlijn lachte om zijn vraag. 'Nee, **in het kort**: een kennis van ons speelt elk jaar als schutter mee met Compagnie Grolle. Ze **bootsen** dan de bloederige **historische** slag uit 1628 **na**, als Frederik Hendrik Groenlo wil **innemen**. Dit weekend is het weer zover.'
'**In dat geval** heb ik ineens een idee voor een schoolreisje', zei meester Henk.

- hoe goed of slecht iets is
- van deze tijd
- net echt lijkend
- nadoen
- veroveren; na een strijd in bezit nemen

1 **Bekijk de tekst.**
Lees de titel en de eerste zin. Lees de rest van de tekst nog niet.

2 **Beantwoord de vragen.**

1 Wat voor soort tekst is dit? *Een verhaal.*

2 Voor wie is de tekst bedoeld? *Voor iedereen die het leuk vindt om dit te lezen.*

3 Heeft deze tekst een ik-verteller of een hij-verteller? *hij-verteller*

3 **Lees het verhaal *Een tijdreis naar 1628*.**

4 **Beantwoord de vragen.**

1 Lees de zin. Onderstreep het goede antwoord.

De verteller kijkt naar *de toekomst* | *het verleden*.

2 Wat zie je voor je als de meester zegt: 'De kruitdampen komen er vanaf'?

Meerdere antwoorden mogelijk.

3 Meester Henk zegt: 'In dat geval heb ik ineens een idee voor een schoolreisje.'
Wat denk je dat er zal gebeuren?

Meerdere antwoorden mogelijk.

Bijvoorbeeld: De klas zal op schoolreis gaan naar de Compagnie Grolle.

4 Onderstreep het goede antwoord.

Deze tekst is een *terugblik* | *vooruitblik*.

5 **Welk woord betekent het tegengestelde?**
Teken een lijn.

nog in leven zijn	hedendaags
inwendig	wat achteruit gaan
historisch	iets niet kunnen
innemen (in bezit nemen)	uitgebreid
een stap vooruit zijn	dood zijn
in het kort	toegestaan
in staat zijn om	bevrijden
verdoofd	uitwendig
ongewenst	gevoelig

6 Welk woord past in de zin?

Kies uit: illustraties | nabootsen | estafette | balustrade | realistisch | oksel | in dat geval | tuinmeubilair | kwaliteit | vermoeden

1 Het is mooi weer, ik zet het ... buiten.	o	o	balustrade
2 Frank kan heel goed vogelgeluiden	n	m	kwaliteit
3 Blijf je eten? ... maak ik iets lekkers.	d	r	estafette
4 De ... in het aardrijkskundeboek zijn schitterend.	e	n	oksel
5 Ons groepje verloor de ... , omdat het stokje gevallen was.	r	o	tuinmeubilair
6 Ik krijg het ... dat jij niet eerlijk bent tegen mij.	k	e	illustraties
7 De ... zorgt ervoor dat je niet van het balkon valt.	o	k	vermoeden
8 Het eten in dit restaurant is van een hoge	m	n	nabootsen
9 De foto's van de ramp laten veel ellende zien, ze zijn erg	e	d	in dat geval
10 Ik kan niet tegen kietelen onder mijn	n	e	realistisch

Welk woord lees je van boven naar beneden?

onderkomen

Welk ander doelwoord betekent hetzelfde en is dus synoniem?

verblijfplaats

7 **Maak een tekening.**

Wat zie je voor je als je het verhaaltje hieronder leest? Maak er een tekening van.

De kanonnen bulderden. Delen van de stadsmuur stortten in.
De soldaten stroomden de stad in en staken de huizen in brand.

Ter beoordeling van de leerkracht.

Ben jij al in beweging geweest?

Wat heb je geoefend?

.....

.....

.....

Hoofdstuk 9

Les 5

Woordenschat

Dit kan ik nog
- Ik herhaal de woorden uit blok 3.

Dit kan ik nu
- Ik herhaal woorden uit les 1, 3 en 4.

pit stop

Dit kan ik nog

1 **Kijk naar het plaatje. Welk woord hoort erbij?**
Let op: je houdt twee antwoorden over.

Kies uit: het doek | ovaal | het lootje | de kroontjespen | de dichtregel | de bisschop | het script

1 *het doek*

2 *de bisschop*

3 *ovaal*

4 *de dichtregel*

5 *de kroontjespen*

2 **Welke omschrijving past bij de zin?**
Teken een lijn.
Let op: je houdt twee antwoorden over.

Voordat dit document geldig is, moet je eerst je handtekening zetten.

Die prachtige oude auto is gemaakt in de jaren dertig.

De man lijkt wel van de aardbodem te zijn verdwenen.

Na een lange discussie konden we een zin formuleren waarmee iedereen het eens was.

Jij kijkt alsof je iets verkeerds hebt gedaan.

- dateren
- ergens mee zitten
- officieel
- iets op je geweten hebben
- schuchter
- de stelling
- in rook opgaan

3 **Welke twee woorden zijn synoniem?**
Schrijf de synoniemen naast elkaar op.
Let op: je houdt twee antwoorden over.

Kies uit: praktisch | afvoeren | bondig | beschaafd | in elkaar zitten | waarderen | de partij | bijna | kort | keurig | wegbrengen | goedvinden

1 *praktisch* – *bijna*

2 *beschaafd* – *keurig*

3 *afvoeren* – *wegbrengen*

4 *waarderen* – *goedvinden*

5 *bondig* – *kort*

Dit kan ik nu

1 **Welk woord hoort bij het plaatje?**
Vul eerst de letter in. Vul daarna het woord in.

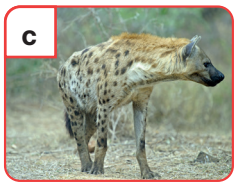

1 Als ik zenuwachtig ben, zweet ik heel erg onder mijn … . e + oksel

2 De … is een aaseter, hij eet dode dieren. c + hyena

3 De … rondom het balkon is erg gammel, dus wees voorzichtig. d + balustrade

4 Honden leven niet alleen, maar in een … . b + roedel

5 In het voorjaar eten wij vaak … . a + asperge

2 **Welk woord hoort erbij?**
Let op: je houdt twee antwoorden over.

Kies uit: het onderkomen | de betoging | het kadaver | weerzinwekkend | de estafette | natuurlijk | stilstaan bij

dood – dier – overleden	het kadaver
akelig – afschuwelijk – verschrikkelijk	weerzinwekkend
optocht – protest – demonstratie	de betoging
nadenken – even wachten – eraan denken	stilstaan bij
groepje – sport – wedstrijd	de estafette

3 **Kies het goede antwoord.**

1 Hedendaags betekent ...

- ○ van vroeger
- ● van deze tijd

2 Als iets historisch is, is het ...

- ○ van deze tijd
- ● uit het verleden

3 Een illustratie is ...

- ● een foto of tekening
- ○ een tekst

4 Als je iemand nabootst, ...

- ○ doe je iets heel anders dan wat hij doet
- ● doe je precies wat hij doet

5 Als je ergens toe in staat bent, ...

- ○ kun je het niet
- ● kun je het wel

Hoofdstuk 9

Les 6

Taal verkennen

- Ik leer (werk)woorden met een vast voorzetsel herkennen en gebruiken.

Een vast voorzetsel

Soms hoort een **vast voorzetsel** bij een werkwoord of een woordgroep met een werkwoord: houden **van**, verliefd zijn **op**.
Het voorzetsel is altijd hetzelfde.

houden **van** – Bas houdt van voetbal.
verliefd zijn **op** – Iris is verliefd op Jonas.
bezig zijn **met** – Mama is bezig met de was.

1 **Bekijk het uitlegblokje.**

2 **Lees de e-mail en zoek de vaste voorzetsels bij de vetgedrukte woorden.**
Zet de vaste voorzetsels achter de werkwoorden.

1 behoren *tot*
2 zoeken *naar*
3 genieten *van*
4 dol zijn *op*
5 doen *aan*
6 bezig zijn *met*

Van
Aan
Onderwerp

Ha die Anne,

Gisteren hadden Roel en Youssef foto's van de World Press Photo opgehangen. De fotografen **behoren** tot de top van de wereld. Ze **zoeken** naar onderwerpen voor mooie foto's. En wij **genieten** van de prachtige plaatjes. Ik **ben dol** op foto's. Ik houd zelf ook veel van fotograferen. Mijn vader en ik **zijn bezig** met een serie over vogels.

Doei!

Maryam

3 Welk vast voorzetsel hoort erbij?

Kies uit: voor | aan | op | van | uit | in | op

1 jaloers zijn *op*
2 afhankelijk zijn *van*
3 bang zijn *voor*
4 bestaan *uit*
5 geloven *in*
6 beginnen *aan*
7 kans hebben *op*

4 Maak de woordgroep met het vaste voorzetsel af.

1 De kinderen zoeken ... een schat. *naar*
2 Ik ben boos ... mijn broertje. *op*
3 Lieke wacht ... de trein. *op*
4 Elke dag denk ik ... haar. *aan*
5 De muziekleraar geeft commentaar ... onze repetitie *op*
6 De school bezuinigt ... het maken van kopieën. *op*
7 Ik heb veel ervaring ... koken. *met*

5 Schrijf van de blauwe woorden de woordenboekvorm op met het vaste voorzetsel.

Fleur is niet tevreden met haar jas. Iedereen zegt: 'Hij staat je zo leuk.' Maar ze luistert niet naar hen. Elke dag ergert ze zich aan die jas. Ze is boos op haar moeder, omdat ze geen andere jas krijgt. Ze verlangt naar een nieuwe! Haar moeder zegt dat ze moet ophouden met zeuren. Maar daar reageert Fleur niet op. Ze smeekt haar vader om een nieuwe jas. Hij stuurt haar naar haar kamer.

1 *tevreden zijn met*
2 *luisteren naar*
3 *zich ergeren aan*
4 *boos zijn op*
5 *verlangen naar*
6 *ophouden met*
7 *reageren op*
8 *smeken om*
9 *sturen naar*

6 **Onderstreep de woordgroep met het vaste voorzetsel.**
Gebruik de woordenboekvorm.

Voorbeeld: wennen aan

1 *Ik moet wennen aan mijn nieuwe school.*

2 *Bart houdt van appeltaart.*

3 *Jip is verliefd op Tijs.*

4 *Mijn moeder is bezig met de was.*

5 *Ik word gek van jouw gezeur.*

6 *Ik erger me aan mijn broertje.*

7 *Gefeliciteerd met je verjaardag!*

8 *Ik ben het eens met de stelling.*

7 **Maak drie nieuwe zinnen over zwemmen.**
Gebruik de woorden: op vakantie zijn naar | genieten van | verbaasd zijn over

Meerdere antwoorden mogelijk.

Hoofdstuk 9

Les 7

Taal verkennen

- Ik oefen het herkennen en gebruiken van (werk)woorden met een vast voorzetsel.

1 **Vul het vaste voorzetsel in dat bij (de woordgroep met) het werkwoord hoort.**

1 rekenen *op*
2 zich schamen *voor*
3 zich abonneren *op*
4 bestaan *uit*
5 deelnemen *aan*
6 het eens zijn *met*

2 **Lees de zinnen en vul de vaste voorzetsels in.**
Weet je het niet? Zoek het op in het woordenboek.

Ik wen nooit *aan* spreekbeurten. Iedereen luistert dan *naar* mij. Straks betrappen ze mij *op* fouten. Ik moet blozen *van* al die aandacht. Ik was dus wel blij *met* een zes, want ik rekende *op* een onvoldoende. Nu ga ik lekker *van* mijn vakantie genieten.

3 **Vul het vaste voorzetsel in.**

1 Joshua antwoordt *op* de vraag van de leraar.
2 Trakteert het jarige meisje *op* taart?
3 Ik heb spijt *van* mijn gedrag.
4 Thomas heeft gisteren verloren *van* Wesley.
5 Doe je mee *met* voetballen?

4 **Maak de zin af. Let op het vaste voorzetsel.** *Meerdere antwoorden mogelijk.*

1 Deze soep smaakt *naar tomaat*.

2 De politie waarschuwt *voor inbrekers*.

3 Tessa schrikt *van de muis in haar kast*.

4 De jongen valt *op de grond*.

5 Esmee lacht *om de mop*.

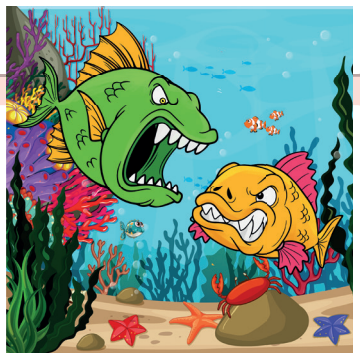

5 **Maak vijf zinnen bij het plaatje.**
Gebruik de woorden: waarschuwen voor | vechten tegen | zoeken naar | lachen om | kijken naar
Onderstreep de voorzetsels.

1 *Meerdere antwoorden mogelijk.*

2

3

4

5

6 **Bedenk een nieuwsbericht.**
Bedenk een nieuwsbericht over een brand in een appartementencomplex.
Gebruik ten minste drie (woordgroepen met) werkwoorden met een vast voorzetsel.
Zoek ze in het woordenboek of leesboek.

Meerdere antwoorden mogelijk.

Ben jij al in beweging geweest?
Wat heb je geoefend?

Hoofdstuk 9

Les 8

Schrijven

- Ik leer hoe ik een reisverhaal schrijf.

De **titel** moet pakkend zijn en bij het verhaal passen. De titel kan je soms ook op het verkeerde been zetten.

In de **inleiding** vertel je wie er in het reisverhaal voorkomen en waar ze zijn. In een reisverhaal is de beschrijving van de plek heel belangrijk.

In de **kern** schrijf je over dingen die gebeuren en die het verhaal steeds spannender maken. Het is een reisverhaal, dus de omgeving is belangrijk. Laat de lezer de omgeving voor zich zien, ruiken, horen, ...

In het **slot** vertel je hoe het reisverhaal afloopt.

Achtervolging in Thailand

Eindelijk zaten ze dan in het vliegtuig. Wat een gedoe was dat geweest zeg, voordat ze konden vertrekken. Op het laatste moment kwam Bas erachter dat hij zijn paspoort was vergeten. En toen kon hij dat natuurlijk weer niet vinden! Maar nu waren ze dan toch op weg. Vader, moeder, Bas, zijn zusje Inge en haar vriendinnetje Noortje.

Als ze geland zijn, nemen ze een taxi naar het hotel. ‘Dat ziet er goed uit’, zegt moeder, ‘een prima onderkomen voor de komende tien dagen.’ De meiden gaan direct naar het zwembad. Gillend glijden ze van de hoge glijbaan het water in. Ondertussen drinken vader en moeder een kopje thee op het terras. Bas wil graag de omgeving verkennen. ‘Ben je gek geworden?’ zegt zijn vader, ‘we weten hier nog niks. Jij mag niet alleen op stap. Morgen gaan we met z’n allen op ontdekkingstocht.’

De volgende dag gaan ze de stad in. Op de markt kijkt Bas zijn ogen uit. Waar hij ook kijkt, overal ziet hij kleuren: kleurige bedrukte stoffen, kleurige kruiden... En het ruikt lekker! Er zijn veel kraampjes waar je eten kunt kopen.

Opeens begint moeder te schreeuwen: ‘Houd de dief!’ Bas ziet nog net een jongetje wegrennen met haar portemonnee. Daar zit al hun geld in. Bas bedenkt zich geen ogenblik en zet de achtervolging in.

Al snel haalt hij het jongetje in. Dat jongetje is doodsbang. ‘No police’, zegt hij. De vader van Bas zegt dat dat prima is, maar dat hij dan wel de portemonnee terug wil. En zo gebeurt het.

1 **Lees het reisverhaal.**

2 **Beantwoord de vragen.**

1 Over wie gaat het verhaal? *Bas en zijn vader en moeder, zijn zusje Inge en haar vriendin Noortje.*

2 Waar speelt het zich af? *Het verhaal speelt zich af in Thailand.*

3 Wat is de belangrijkste gebeurtenis in het verhaal? *Op een markt wordt de portemonnee van de moeder van Bas gestolen.*

4 Heeft het verhaal een ik-verteller of een hij-verteller? *hij-verteller*

3 **Beantwoord de vragen.**
Om een verhaal spannend te maken, kan een schrijver een cliffhanger gebruiken.

1 Wat is een cliffhanger? *Een spannend open einde van een hoofdstuk (of alinea) waardoor je verder wilt lezen.*

2 Wat is in dit verhaal de cliffhanger? *Bas bedenkt zich geen ogenblik en zet de achtervolging in.*

4 **Welk stukje van het verhaal zie je voor je in je hoofd?**
Beschrijf in je eigen woorden wat je ziet.

Meerdere antwoorden mogelijk.

5 **Lees de woorden en bedenk synoniemen.**

1 het onderkomen *de verblijfplaats*

2 de omgeving verkennen *de buurt bekijken*

3 zich geen ogenblik bedenken *geen moment twijfelen*

6 **Kijk naar het plaatje.**
Vul heel precies in wat je ziet. Gebruik bijvoeglijke naamwoorden.
Beschrijf het zoals je het in een reisverhaal zou doen.
Schrijf het zo op dat de lezer het voor zich ziet. Beschrijf ook de sfeer.

Meerdere antwoorden mogelijk.

Hoofdstuk 9

Les 9

Schrijven

- Ik oefen het schrijven van een reisverhaal.

De **titel** moet pakkend zijn en bij het verhaal passen. De titel kan je soms ook op het verkeerde been zetten.

In de **inleiding** vertel je wie er in het reisverhaal voorkomen en waar ze zijn. In een reisverhaal is de beschrijving van de plek heel belangrijk.

In de **kern** schrijf je over dingen die gebeuren en die het verhaal steeds spannender maken. Het is een reisverhaal, dus de omgeving is belangrijk. Laat de lezer de omgeving voor zich zien, ruiken, horen, ...

In het **slot** vertel je hoe het verhaal afloopt.

1 Kies een titel en een verteller.

1 Bedenk een titel voor je reisverhaal. Schrijf de titel boven het verhaal.
2 Streep door: Voor mijn reisverhaal kies ik een ik-verteller | hij-verteller.

2 Beantwoord de vragen en schrijf de inleiding van het reisverhaal.

1 Over wie gaat het verhaal? *Meerdere antwoorden mogelijk.*

2 Waar speelt het verhaal zich af? .....

3 Schrijf dan de inleiding bij de oranje streep.

3 Schrijf de kern van je verhaal.

1 Schrijf in kernwoorden op wat er allemaal gebeurt.

Meerdere antwoorden mogelijk.

2 Bedenk voor sommige woorden synoniemen die je kunt gebruiken.

3 Bedenk een stukje dat je voor je kunt zien in je hoofd.
Beschrijf wat je ziet, voelt, ruikt of proeft.

4 Schrijf de kern bij de rode streep.

4 **Schrijf het slot van je verhaal.**
Hoe loopt het af? Bedenk ook een cliffhanger. Schrijf het slot bij de blauwe streep.

5 **Lees je verhaal na en verbeter.**

Meerdere antwoorden mogelijk.

		ja	nee
1	Is het verhaal spannend geworden?	○	○
2	Heb je synoniemen gebruikt?	○	○
3	Kun je (een stukje uit) je verhaal ook echt voor je zien in je hoofd?	○	○
4	Heb je alle leestekens en woorden goed geschreven?	○	○

Verbeter als het nodig is.

6 **Maak een tekening bij je verhaal.**

Ter beoordeling van de leerkracht.

Hoofdstuk 9

Les 10

Taal verkennen

Dit kan ik nog
- Ik herhaal het herkennen en gebruiken van zinnen met directe en indirecte rede uit blok 3.

Dit kan ik nu
- Ik herhaal het herkennen en gebruiken met een vast voorzetsel.

pit stop

Dit kan ik nog

1 **Staan de zinnen in de directe of indirecte rede?**

	directe rede	indirecte rede
1 Marit zegt: 'Ik ben dol op fietsen.'	●	○
2 Yvonne zegt dat ze samen moeten oefenen.	○	●
3 'Ja, laten we vanavond een flink eind gaan fietsen', reageert Marit.	●	○
4 Maar Yvonne denkt dat het te hard waait.	○	●
5 'Onzin', vindt Marit. 'Je moet wel een beetje doorzetten.'	●	○
6 Tijdens het rijden klaagt Yvonne dat ze doodmoe wordt.	○	●
7 Marit zegt niks, maar stiekem vindt ze dat Yvonne gelijk had.	○	●

2 **Zet de zinnen in de directe rede.**

1 Juf vraagt waarom vogels in de winter naar het zuiden vliegen.

Juf vraagt: 'Waarom vliegen vogels in de winter naar het zuiden?'

2 Rick zegt dat hij het weet.

Rick zegt: 'Ik weet het.'

3 Juf knikt dat Rick antwoord mag geven.

Juf knikt: 'Je mag antwoord geven, Rick.'

4 Rick zegt dat het voor de vogels te ver is om te lopen.

Rick zegt: 'Het is voor de vogels te ver om te lopen.'

5 Juf moet lachen en zegt dat ze het grappig vindt.

Juf moet lachen en zegt: 'Ik vind het grappig.'

3 **Zet de zinnen in de indirecte rede.**

1 In de morgen zingt de haan: 'Het is tijd om op te staan.'

In de morgen zingt de haan dat het tijd is om op te staan.

2 Maar ik mopper: 'Ik ben te moe, ik ging veel te laat naar mijn bed toe.'

Maar ik mopper dat ik te moe ben en veel te laat naar mijn bed toe ging.

3 De poes miauwt: 'Kom, het is morgen, nu moet je voor mijn eten zorgen.'

De poes miauwt dat het morgen is en dat ik voor zijn eten moet zorgen.

4 De hond blaft: 'Spring uit de veren en in je kleren.'

De hond blaft dat ik uit de veren en in mijn kleren moet springen.

5 En ik? Ik jammer zacht: 'Ik wou dat het maar weer nacht was.'

En ik? Ik jammer zacht dat ik wou dat het maar weer nacht was.

Dit kan ik nu

1 **Welk voorzetsel hoort bij het werkwoord?**
Onderstreep het goede antwoord.

1 genieten *door* | *van*

2 houden *met* | *van*

3 beginnen *aan* | *door*

4 dol zijn *met* | *op*

5 feliciteren *in* | *met*

2 **Wat is het goede voorzetsel?**
Zoek het op als je het niet weet.

1 De dader kan rekenen op ..... een gevangenisstraf.

2 Ik twijfel aan ..... zijn verhaal.

3 Hij heeft verstand van ..... machines.

4 Mijn vader waarschuwt voor ..... het slechte weer.

5 Denise zorgt vandaag voor ..... haar kleine zusje.

3 **Wat is het goede voorzetsel?**
De voorzetsels staan door elkaar.
Vul het goede voorzetsel achter de zin in.

1 Ik verlang **over** de vakantie. naar .....

2 Ik ben bezorgd **met** de gezondheid van mijn oma. over .....

3 Mijn moeder is dol **voor** gebakjes. op .....

4 Onze hond is bang **naar** de kat van mijn buren. voor .....

5 Ik ga akkoord **op** het voorstel. met .....

Hoofdstuk 10

Doelenkaart

Hoe gaat het?

- ? Ik moet het nog leren.
- ↑ Ik moet het nog oefenen.
- ✓ Ik kan het!

Spreken en luisteren

- Ik kan mijn mening geven en uitleggen. ? ↑ ✓
- Ik kan een overleg samenvatten. ? ↑ ✓
- Ik kan terugkijken hoe een overleg is verlopen. ? ↑ ✓
- Ik kan gericht luisteren naar een radiofragment. ? ↑ ✓
- Ik kan de hoofdgedachte in een luistertekst benoemen. ? ↑ ✓
- Ik kan een luistertekst samenvatten. ? ↑ ✓

Woordenschat

- Ik ken de betekenis van 45 nieuwe woorden. ? ↑ ✓

Lezen

- Ik kan de hoofdgedachte uit een informatieve tekst halen. ? ↑ ✓
- Ik kan een tekst samenvatten. ? ↑ ✓
- Ik kan informatie opzoeken in een tabel. ? ↑ ✓

Taal verkennen

- Ik kan woorden opzoeken in het woordenboek. ? ↑ ✓

Schrijven

- Ik kan een formulier invullen. ? ↑ ✓

Hoofdstuk 10

Les 1

Spreken en luisteren

- Ik leer mijn mening geven en uitleggen.
- Ik leer een overleg samenvatten.
- Ik leer terugkijken hoe een overleg is verlopen.

Woordenschat

- Ik leer de betekenis van 20 nieuwe woorden.

Kijkwoorden

de bevalling

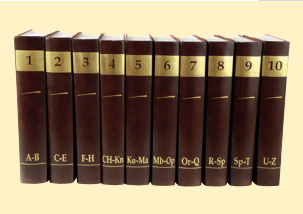

de encyclopedie

exporteren

het noordelijk halfrond

Leeswoorden

gebieden: bevelen
Meester Henk gebiedt de kinderen flink door te lopen.

zijn handen jeuken: je hebt veel zin om te beginnen
Mijn handen jeuken om op de boerderij aan de slag te gaan.

opgewonden zijn: druk en zenuwachtig zijn
Youssef is erg opgewonden en springt op en neer.

de overproductie: er wordt meer gemaakt of verbouwd dan nodig is
Er wordt te veel voedsel verbouwd voor alleen Nederlanders: we hebben overproductie.

schijnbaar: het lijkt zo, maar het is niet zo
Schijnbaar is er te veel voedsel voor Nederland, maar we verkopen een groot deel.

toenemen: meer worden
Op de boerderij neemt het werk in de lente enorm toe: er moet dan heel veel gebeuren.

Weetwoorden

baren
giebelen
in het oog springen
de leefomgeving
op een sukkeldrafje
op het punt staan
uit de grond schieten
verwonderen
het voedselaanbod
zich richten tot

Boer zoekt hulp

1 **Bekijk de afbeelding.**

2 **Beantwoord de vragen.**

1 Waar zijn de kinderen? Waar zie je dat aan?

Op een boerderij. Dat zie je aan de stallen, en de kruiwagen.

2 Wat zou de titel *Boer zoekt hulp* daarmee te maken kunnen hebben?

De boer krijgt een dag hulp van de kinderen.

3 **Luister en kijk naar het verhaal.**

4 **Overleg samen over de naam voor het kalfje.**
Welke naam zou jij kiezen voor het kalfje? Leg uit waarom.

Kies uit: Vlekje | Dora 3 | Kleine | Alfons | Snuitje

Gesprekstip
Kijk de ander aan als je vertelt en vraag of hij je argumenten begrijpt. Wil hij daar nog iets over zeggen? Geef hem de kans.

1 Maak eerst afspraken. Verdeel de rollen: voorzitter, aanmoediger, notulist, tijdbewaker.
- Wie zorgt dat het gesprek goed verloopt?
- Wie let op dat iedereen een beurt krijgt?
- Wie schrijft de belangrijkste dingen op en vertelt dat straks aan de hele klas?
- Wie let op de tijd?

2 Vertel dan aan elkaar welke naam jij zou kiezen voor het kalfje. Geef argumenten.

5 **Praat samen na over jullie overleg.**

1 Heeft iedereen een beurt gehad en ongeveer even lang kunnen spreken?
2 Heb je de anderen aangekeken tijdens het spreken?
3 Heeft iedereen goed naar elkaar geluisterd?
4 Zijn jullie het eens geworden over een naam?
5 Wat ging goed in het overleg, wat kan beter?

6 **Vul vijf namen van dieren in die jij kent.**
Wat vind je van hun naam? Vul je mening ook in.

Meerdere antwoorden mogelijk.

Hoofdstuk 10

Les 2

Spreken en luisteren

- Ik leer gericht luisteren naar een radiofragment.
- Ik leer de hoofdgedachte in een luistertekst benoemen.

Woordenschat

- Ik oefen de betekenis van de 20 woorden uit les 1.

1 Luister naar het radiofragment.

2 Beantwoord de vragen.

1 De verslaggever interviewt de minister van *Economische Zaken*

2 Wat is het belangrijkste onderwerp van het gesprek?
Kies het goede antwoord.

○ ons ruime voedselaanbod

● de exportgroei in de agrarische sector

3 Wat is ook belangrijk om te weten?
Kies het goede antwoord.

○ dat de minister op de beurs aanwezig is

○ dat er veel bezoekers op de beurs zijn

● dat onze landbouwproducten van hoge kwaliteit zijn

3 Kies het goede antwoord.

1 Waar wordt het interview gehouden?

○ in de studio

● op een landbouwbeurs

○ niet gehoord in het radiofragment

2 Wat kunnen de bezoekers in de stands met proeverijen doen?

- ○ machines testen
- ○ kaas eten
- ● niet gehoord in het radiofragment

3 Welke export is in drie jaar tijd met 14 procent gegroeid?

- ● zuivel
- ○ bloemen
- ○ niet gehoord in het radiofragment

4 **Maak een samenvatting van het radiofragment.**
Gebruik de antwoorden van opdracht 2 en 3.

Meerdere antwoorden mogelijk.

Bijvoorbeeld:

Het radiofragment is een interview met de minister van Economische Zaken. Er wordt verteld dat in Nederland de kwaliteit van landbouwproducten hoog is en dat de export gegroeid is. Dat komt doordat Nederlandse boeren weer durven te investeren in hun bedrijven.

5 **Wat hoort bij de omschrijving?**
Onderstreep het goede antwoord.

1 producten die wij aan het buitenland verkopen *exporteren* | *importeren*

2 De maisplanten beginnen te groeien. *kun je oogsten* | *schieten uit de grond*

3 de hoeveelheid eten die er is *de voedingsstof* | *het voedselaanbod*

4 Elk jaar is er meer werk te doen. *regelen* | *toenemen*

5 meer producten verbouwen dan echt nodig is *de overproductie* | *de productie*

6 de natuur rondom de boerderij *de leefomgeving* | *het buitenland*

6 **Maak het verhaal af.**

Kies uit: baren | giebelen | de bevalling | staat op het punt | verwonderen | opgewonden | gebieden

Boer Alfons loopt zenuwachtig heen en weer. Zijn koe *staat op het punt* om een kalf te *baren*. De kinderen van groep 7 mogen bij *de bevalling* komen kijken. Ze zijn *opgewonden* voordat zij de stal ingaan. Meester Henk en de boer *gebieden* hen om te stoppen met *giebelen*. Even later *verwonderen* zij zich over het pasgeboren kalfje. Het probeert direct al te gaan staan!

7 **Welke woorden horen erbij?**

Kies uit: de encyclopedie | het noordelijk halfrond | mijn handen jeuken | in het oog springen | schijnbaar | op een sukkeldrafje | zich richten tot

1 het boek | informatie opzoeken | *de encyclopedie*

2 helft van de aarde | tussen de evenaar en de Noordpool | *het noordelijk halfrond*

3 opvallen | duidelijk zien | *in het oog springen*

4 niet zoals het is | het lijkt maar zo | *schijnbaar*

5 een beetje vaart | niet hardlopen | *op een sukkeldrafje*

6 iets tegen iemand zeggen | naar iemand toe draaien | *zich richten tot*

7 veel zin hebben | niet kunnen wachten | *mijn handen jeuken*

8 **Vul de tabel in.**

Bedenk drie overeenkomsten en drie verschillen tussen het noordelijk en het zuidelijk halfrond.

overeenkomsten	verschillen
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Hoofdstuk 10

Les 3

Woordenschat

- Ik leer de betekenis van 15 nieuwe woorden.

Lezen

- Ik leer de hoofgedachte uit een informatieve tekst halen.
- Ik leer een tekst samenvatten.

Kijkwoorden

het hemellichaam

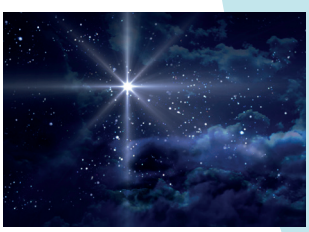

de ster

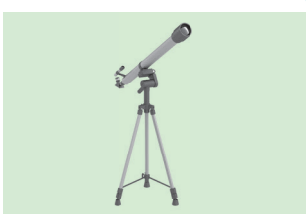

de sterrenkijker

de stofwolk (heelal)

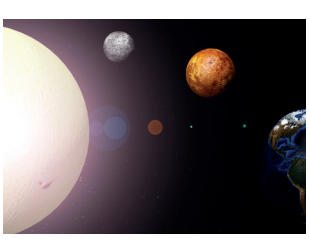

het zonnestelsel

Leeswoorden

continu: de hele tijd
Het houdt niet op: het regent er continu giftige zwavelzuur.

de kroon spannen: overtreffen; beter/mooier/groter zijn dan
Sommige planeten hebben meer manen, maar Jupiter spant de kroon met 16 manen.

de observatie: het goed en aandachtig naar iets kijken
Met een sterrenkijker kun je goed observaties doen.

het onheil: ellende; ramp
Op Venus wacht je groot onheil: de regen is giftig.

zich ergens in verdiepen: ervoor zorgen dat je er meer over te weten komt
Er valt veel te leren als je je verdiept in ons zonnestelsel.

Weetwoorden

berucht
de buitengrens
het exemplaar
opwindend
de variatie

Tip

Een onbekend woord?
Bedenk de betekenis. Lukt het niet of twijfel je? En is het een belangrijk woord? Zoek dan de betekenis op:

- van vervoegingen (persoonsvorm of voltooid deelwoord) op de woordenboekvorm. Let er bij een persoonsvorm op of het om een samengesteld werkwoord gaat!
- van een verbogen bijvoeglijke naamwoord op de onverbogen vorm (zonder -e);
- van woordgroepen op het belangrijkste woord (kernwoord). Het woord waarop je het kunt vinden in het woordenboek noem je het trefwoord.

Ons zonnestelsel

Houd je van **opwindende** feiten? **Verdiep je** dan eens **in** ons **zonnestelsel** of doe zelf **observaties** met een **sterrenkijker**.

Supersnel
Onze aarde scheurt met een vaartje van 110.000 kilometer per uur om de zon. Zelfs als je met die snelheid reist, dan duurt het nog bijna twee maanden voordat je bij de dichtstbijzijnde **ster** bent. Die ster is een heel bijzonder **exemplaar**: onze eigen zon.

Ster, planeet, maan
In het heelal is volop **variatie**, zoals nevels, **stofwolken** en andere **hemellichamen** dan sterren. Wat dacht je van planeten, zoals de aarde? Planeten draaien om de zon. Manen draaien op hun beurt weer om een planeet. Onze aarde heeft één maan, maar in ons zonnestelsel met 9 planeten zijn meer dan 66 manen. Sommige planeten hebben dus meer manen. Jupiter **spant de kroon** met ten minste 16 manen.

Lange dagen
Een jaar is de tijd die een planeet nodig heeft voor een rondje om de zon. Dat is bij elke planeet anders. Een jaar op Uranus duurt bijvoorbeeld 84 aardse jaren.
Een dag is de tijd die een planeet om zijn as draait. Op Saturnus duurt een dag maar 10 uur, terwijl een dag op Venus wel 243 aardse dagen duurt.

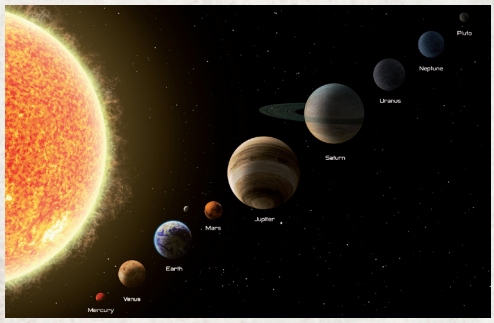

Lekker weertje
Leuk is het niet op andere planeten. Uranus is een ijskoude gasplaneet. Hij ligt op zijn zij, waardoor het op de polen eerst 42 jaar licht is en daarna 42 jaar donker. Op Venus is het met 500 graden juist ontzettend heet. Maar al was het er koeler, dan nog wacht je er **onheil**. Er regent **continu** giftig zwavelzuur uit de oranje wolken. En Neptunus is **berucht** om zijn stormen die altijd voortrazen en tien keer harder zijn dan een orkaan bij ons.

Op schaal
De afstanden in ons zonnestelsel zijn moeilijk voor te stellen. Pluto bevindt zich aan **de buitengrens**, zo'n 5910 miljoen kilometer bij de zon vandaan. Als je het zonnestelsel op schaal namaakt op het schoolplein, kun je de afstanden zien. Plaats de zon in het midden en trek daaromheen grote cirkels, die je afpast met een stuk touw van de goede lengte.

hemellichaam	grootte	afstand tot de zon
Zon	skippybal	0
Mercurius	klein besje	5 cm
Venus	druif	10 cm
Aarde	druif	15 cm
Mars	klein besje	23 cm
Jupiter	grapefruit	79 cm
Saturnus	appel	1,43 m
Uranus	mandarijn	2,87 m
Neptunus	mandarijn	4,50 m
Pluto	peperkorrel	5,91 m

Leestip

Oriënterend en intensief lezen.
Soms verzamel je informatie, bijvoorbeeld als je een werkstuk gaat schrijven. Lees de teksten die je vindt dan eerst oriënterend. Dan weet je snel of je de tekst kunt gebruiken voor je werkstuk. Is het een tekst waar je iets aan hebt? Dan lees je de tekst intensief door. Kun je de tekst niet gebruiken? Dan heb je tijd bespaard door niet meteen intensief te gaan lezen.

1 **Lees de tekst.**

2 **Welke van deze drie zinnen geeft de hoofdgedachte weer?**

- ○ Sommige planeten hebben meer manen.
- ○ Onze eigen zon is een bijzondere ster.
- ● Over het zonnestelsel zijn opwindende feiten te vertellen.

3 **Lees de tekst.**
Vul in één zin het belangrijkste uit elke alinea in.

1 Supersnel → *Meerdere antwoorden mogelijk.*

2 Ster, planeet, maan → .....

3 Lange dagen → .....

4 Lekker weertje → .....

5 Op schaal → .....

4 **Beantwoord de vragen over het zonnestelsel op het schoolplein.**
Zoek de informatie in de tabel.

1 Welke twee hemellichamen zijn zo groot als een druif? *Venus en Aarde*

2 Wat is de afstand van Saturnus tot de zon? *1,43 m*

3 Welk hemellichaam staat twee keer verder weg van de zon dan Saturnus? *Uranus*

5 **Lees de tekst nog eens en beantwoord de vragen.**

1 Welk woord is het tegengestelde van het blauwe deel in elke zin?

a Ze doen steeds hetzelfde. – *de variatie*

b Ik zal er heel vlug naar kijken. – *zich ergens in verdiepen*

c Af en toe regent het. – *continu*

2 Maak een woordparaplu met het woord *observatie*.

de observatie

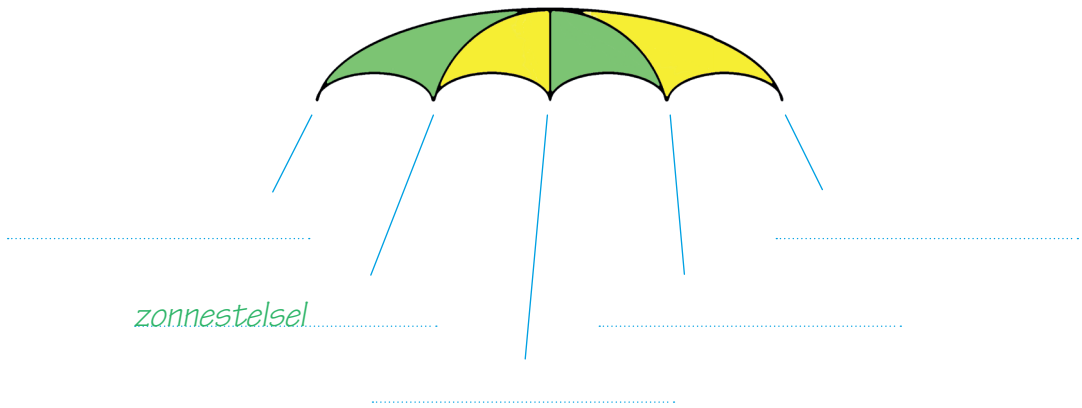

3 *Op Venus kun je onheil verwachten.* Hoe kun je dit anders zeggen?

Meerdere antwoorden mogelijk.

Bijvoorbeeld: Op Venus kun je vreselijke gebeurtenissen meemaken.

6 **Maak een tekening van het zonnestelsel.**
Gebruik hiervoor de laatste alinea van de tekst en de tabel.
Begin met de skippybal in het midden. Teken de hemellichamen er omheen, met de juiste afstand op schaal. Schrijf de naam erbij.

Ter beoordeling van de leerkracht.

Hoofdstuk 10

Les 4

Woordenschat

- Ik oefen de betekenis van 10 nieuwe woorden en van de woorden in les 3.

Lezen

- Ik leer de hoofdgedachte uit een informatieve tekst halen.
- Ik leer een tekst samenvatten.
- Ik leer informatie opzoeken in een tabel.

Onweer

In de zomer **verdampt** veel water. Daardoor ontstaan er **op den duur** stapelwolken. Door **de luchtstromingen** in die wolken ontstaat statische elektriciteit. **De spanning** kan oplopen tot een paar miljoen volt. Wanneer de spanning ontlaadt naar de aarde toe, dan zie je bliksem. Een bliksemschicht is **op zijn minst** vijf keer heter dan de zon en zorgt ervoor dat de lucht in de omgeving **uitzet**. Dat hoor je als een knal. Licht en geluid hebben tijd nodig om bij je te komen. In 1 seconde **verplaatst** geluid zich 330 meter. Het licht kan in die tijd 7,5 keer een rondje om de aarde afleggen. **Logisch** dus, dat het licht van de bliksemschicht je eerder bereikt dan het geluid van de knal.

Neem de tijd op en kijk in **onderstaande** tabel. **Naarmate** de bliksem verder weg is, duurt het langer voordat je de donderknal hoort.

- de luchtstromingen → beweging van de lucht van de ene plaats naar de andere
- De spanning → elektrische stroom
- verplaatst → van één plek naar een andere gaan
- Logisch → met het natuurlijke gevolg
- Naarmate → hoe meer

tijd	afstand
3 seconden	1 kilometer
6 seconden	2 kilometer
9 seconden	3 kilometer
12 seconden	4 kilometer

1 **Maak een woordspin met het woord *onweer*.**
Bedenk ten minste vijf dingen die je al weet.

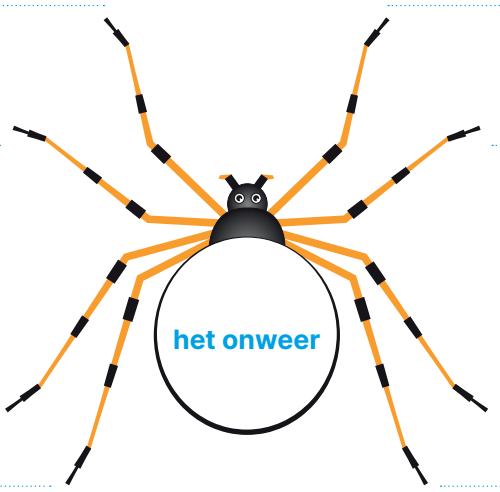

2 **Lees de tekst *Onweer*.**
Onderstreep de belangrijkste woorden.

3 **Beantwoord de vragen.** *Meerdere antwoorden mogelijk.*

1 Wat weet je nu meer over het onweer? Vul met een andere kleur de woordspin bij opdracht 1 aan.

2 Zoek het antwoord op in de tabel.

Als je de bliksemschicht ziet en je hoort het geluid na 9 seconden, dan *is het onweer 3 kilometer verder weg.*

3 Maak een korte samenvatting van de tekst.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4 **Vul het goede woord in de zin in.**

Kies uit: berucht | logisch | naarmate | de buitengrens | verdampen | de sterrenkijker

1 Met *de sterrenkijker* kun je ook de planeten veel duidelijker zien.

2 Het sportveld ligt aan *de buitengrens* van ons dorp.

3 De hitte zorgde ervoor dat het water in die bak zo snel kon *verdampen*.

4 Het is *logisch* dat je na die training flink spierpijn hebt.

5 Ik word steeds zenuwachtiger *naarmate* het examen dichterbij komt.

6 Die popster is *berucht* door zijn vele ruzies met verslaggevers.

5 **Wat is het tegengestelde?**

Kies uit: spanning | bovenstaand | krimpen | onlogisch | op zijn hoogst | saai

op zijn minst	*op zijn hoogst*	uitzetten	*krimpen*
onderstaand	*bovenstaand*	logisch	*onlogisch*
ontspanning	*spanning*	opwindend	*saai*

6 **Vul het goede woord in.**
Let op: er blijft één antwoord over.

Kies uit: het exemplaar | de ster | de luchtstroming | de stofwolk | het zonnestelsel | de spanning

1 Beweging van lucht van de ene naar de andere plaats.	*de luchtstroming*
2 De elektrische stroom.	*de spanning*
3 Een donkere gaswolk in de ruimte.	*de stofwolk*
4 Afzonderlijk ding waar er meer van zijn.	*het exemplaar*
5 Een groot hemellichaam van lichtgevend gas.	*de ster*
6 Planetenstelsel bestaande uit zon en hemellichamen.	*het zonnestelsel*

7 **Ben jij bang voor onweer? Leg uit waarom wel of niet.**

Meerdere antwoorden mogelijk.

Ben jij al in beweging geweest? Wat heb je geoefend?

Hoofdstuk 10

Les 5

Woordenschat

Dit kan ik nog
- Ik herhaal de woorden uit blok 3.

Dit kan ik nu
- Ik herhaal woorden uit les 1, 3 en 4.

pit stop

Dit kan ik nog

1 **Kijk naar de plaatjes. Welk woord past in de zin?**
Let op: je houdt twee antwoorden over.

Kies uit: lava | contactlens | bloeduitstorting | werelddeel | steengroeve | krater | oogwit

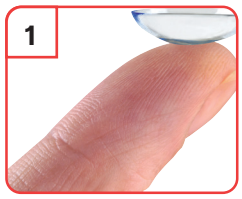

1 Ik ben een contactlens kwijtgeraakt.

2 Zand en grind worden uit een steengroeve gehaald.

3 In 1979 spuwde de Vesuvius lava uit.

4 Zij heeft een rode plek in het oogwit.

5 Een ander woord voor blauwe plek is bloeduitstorting.

2 **Wat hoort bij de figuurlijk gebruikte zinnen?**
Teken een lijn.
Let op: je houdt twee antwoorden over.

er niet mee zitten	iets verkeerds gedaan hebben
	iets geen probleem vinden
het is in rook opgegaan	bepalen waar je bent
op iemand vallen	in actie komen
	plotseling weg zijn
je gezicht verliezen	een slechte indruk maken
iets op je geweten hebben	iemand erg leuk vinden

3 **Welk woord hoort in de zin?**
Let op: je houdt twee antwoorden over.

Kies uit: lichaamsbouw | afvragen | beschaafd | verwachting | waarderen | vallende ster | telescoop

1 Soms kun je 's nachts een *vallende ster* zien.

2 Hebben de kinderen dezelfde *lichaamsbouw*?

3 De juf kon mijn eerlijkheid *waarderen*.

4 De *verwachting* is dat het morgen gaat regenen.

5 Je kunt je *afvragen* of een paraplu handiger is dan een regenpak.

Dit kan ik nu

1 **Zoek de antwoorden in de puzzel. Kijk → van links naar rechts en ↓ van boven naar beneden.**

f	g	j	e	w	r	t	k	b	f	p	o	s
z	o	n	n	e	s	t	e	l	s	e	l	t
n	k	l	c	h	b	n	r	a	g	w	u	e
g	t	v	y	o	z	b	s	e	e	s	l	r
h	e	m	c	n	g	r	t	t	r	m	h	r
a	c	j	i	t	g	w	e	r	k	d	f	e
e	x	p	o	r	t	e	r	e	n	l	e	n
y	u	c	p	d	u	n	w	c	u	t	m	k
o	b	b	e	v	a	l	l	i	n	g	p	ij
d	z	v	d	k	s	t	o	f	w	o	l	k
a	o	t	i	d	f	k	l	e	w	r	t	e
n	c	v	e	y	z	b	n	f	q	p	c	r

1 Boek waarin je informatie kunt opzoeken. *encyclopedie*

2 Producten verkopen aan het buitenland. *exporteren*

3 De zon en alle planeten eromheen. *zonnestelsel*

4 Een vrouw krijgt dan een kind, een dier krijgt een jong. *bevalling*

5 Een grote verrekijker, waarmee je naar de sterren kijkt. *sterrenkijker*

2 **Wat hoort bij elkaar?**
Let op: je houdt twee antwoorden over.

Kies uit: mijn handen jeuken | de kroon spannen | toenemen | zich ergens in verdiepen | het onheil | opgewonden zijn | de observatie

1 Ik kan niet wachten om het cadeau uit te mogen pakken. *mijn handen jeuken*

2 De agent zorgt dat hij hierover meer te weten komt. *zich ergens in verdiepen*

3 Dit overtreft werkelijk al mijn verwachtingen. *de kroon spannen*

4 De oppasser kijkt goed en aandachtig naar het gedrag van de aap. *de observatie*

5 De deelnemers aan de quiz zijn druk en zenuwachtig. *opgewonden zijn*

3 **Wat betekent hetzelfde?**
Onderstreep het goede antwoord.

1 uitzetten — *groeien* | *groter worden*

2 verdampen — *in stoom veranderen* | *opwarmen*

3 verplaatsen — *anders gaan doen* | *ergens anders naartoe gaan*

4 op zijn minst — *niet minder dan* | *weinig hebben*

5 op den duur — *lang duren* | *na enige tijd*

Hoofdstuk 10

Les 6

Taal verkennen

- Ik leer woorden opzoeken in het (digitaal) woordenboek.

Opzoeken in een (digitaal) woordenboek

In een (digitaal) woordenboek kun je woorden opzoeken op **trefwoord**:
- bij werkwoorden is dat de woordenboekvorm
- bij zelfstandige naamwoorden is dat het enkelvoud
- bij bijvoeglijke naamwoorden is dat de onverbogen vorm (zonder -e)
- bij woordgroepen is dat het kernwoord: het belangrijkste woord.

In een papieren woordenboek staan de trefwoorden op alfabetische volgorde. Het digitale woordenboek heeft een zoekfunctie waar je het trefwoord kunt intypen.

In een woordenboek vind je:
- de betekenis van een woord, spreekwoord, uitdrukking, gezegde en afkorting, vaak met voorbeeldzin
- de schrijfwijze van het woord
- bij zelfstandige naamwoorden: het meervoud en het verkleinwoord. Het lidwoord staat er vaak bij, anders wordt het aangegeven: m / v = *de* ; o = *het*
- bij werkwoorden: de verleden tijd enkelvoud en *is/heeft* + het voltooid deelwoord van die woordenboekvorm
- soms ook de uitspraak van het woord en waarop de klemtoon ligt.

Veel woorden hebben meer dan één betekenis. Kies de betekenis die het beste past.

opzoeken	**woordenboekvorm**	**betekenis**	**kies de goede betekenis**
Ik geef me op voor dansles.	opgeven	**1** aanmelden **2** ergens mee ophouden	meld me aan

1 **Bekijk het uitlegblokje.**

2 **Op welk trefwoord zoek je het woord op?**
Onderstreep het goede antwoord.

1 het verdampte water — *verdampen* | *verdampt*

2 de hemellichamen — *hemellichaam* | *het hemellichaam*

3 is toegenomen — *toegenomen* | *toenemen*

4 de observaties — *observatie* | *observeren*

5 jij verplaatst — *verplaatsen* | *verplaatst*

6 zij baarde — *baarde* | *baren*

7 Ik ga mijn gang — *gang* | *gaan*

8 dit is op zijn lijf geschreven — *lijf* | *schrijven*

9 in de loop der tijd — *loop* | *tijd*

10 de vuile was buiten hangen — *was* | *hangen*

3 **Welke woordenboekvorm hoort bij het werkwoord in de zin?**
Onderstreep het goede antwoord.

1 Wij geven veel geld uit op onze vakantie. *geven* | *uitgeven*

2 De hevige onweersbui barst los. *barsten* | *losbarsten*

3 Zij stoot zich twee keer aan die steen. *aanstoten* | *stoten*

4 Mijn meester keurt al mijn antwoorden goed. *goedkeuren* | *keuren*

5 Wij nodigen jullie uit voor een kopje koffie. *nodigen* | *uitnodigen*

6 De visser trekt stevig aan het net. *aantrekken* | *trekken*

7 Het gewicht van die boeken valt mij erg mee. *meevallen* | *vallen*

4 **Welke betekenis past het best bij het blauwe woord in de zin?**
Onderstreep het goede antwoord.

1 Deze gebieden hebben schade door de bosbranden. *bevelen* | *streken*

2 De spanning tijdens het gesprek loopt hoog op. *elektrische stroom* | *gevoel van opwinding*

3 Mijn broer moet de televisie uitzetten. *groter worden* | *uitdoen*

4 Zij is de ster van de show. *hemellichaam* | *uitblinker*

5 **Op welk trefwoord zoek je de uitdrukking op?**
Vul het trefwoord in.

1 Er komt een lijk uit de kast. Ik zoek op het trefwoord: *lijk*

2 Er schuilt een addertje onder het gras. Ik zoek op het trefwoord: *adder*

3 Hij is haar oogappeltje. Ik zoek op het trefwoord: *oogappel*

4 Het is vechten tegen de bierkaai. *bierkaai*

5 Hij jaagt haar op de kast. *kast*

6 **Welke uitdrukkingen vind je in het woordenboek bij het trefwoord *kat*?**
Kies de goede antwoorden.

- ● een kat in de zak kopen
- ○ kattenkwaad uithalen
- ● een kat in het bakkie
- ● de kat op het spek binden
- ● maak dat de kat wijs!

7 **Welke uitdrukkingen staan in het woordenboek bij het trefwoord *hond*?**

1 Schrijf de uitdrukkingen op.
2 Welke uitdrukkingen kende je niet?
Schrijf die in je lijst 'Pittige woorden' met de betekenis erbij.

Meerdere antwoorden mogelijk.

Hoofdstuk 10

Les 7

Taal verkennen

- Ik oefen het opzoeken van woorden in het woordenboek.

1 **Op welk trefwoord zoek je het vetgedrukte woord op in het woordenboek?**

1 Hij **reed** in zijn nieuwe auto naar zijn werk. *rijden*

2 De **foto's** zijn allemaal gelukt. *foto*

3 Ik **stuurde** net nog een e-mail naar die klant. *sturen*

4 Heeft u nog drie **exemplaren** van dat boek? *exemplaar*

5 Nederland **exporteert** veel kaas. *exporteren*

6 Die meiden hebben de hele les **gegiebeld**. *giebelen*

2 **Onderstreep het werkwoord in de zin en schrijf dan de woordenboekvorm op.**

1 *Loop maar even een straatje om.* *omlopen*

2 *Hij laat een hoop rommel achter.* *achterlaten*

3 *Zet de radio nu maar uit.* *uitzetten*

4 *Zij nemen geen werk meer aan.* *aannemen*

5 *Jij haalt mij echt niet meer over.* *overhalen*

3 **Zoek het vetgedrukte trefwoord in het woordenboek op.**
Vul de betekenis in die het best bij de zin past.

1 Ik kan me er geen **voorstelling** van maken.	*dat wat je je voorstelt*
2 Ik zou die sprong nooit **wagen**.	*durven*
3 Ik moet nog een **aardig** eindje lopen.	*behoorlijk*
4 Ik merk **net** dat ons brood op is.	*zojuist*
5 Ik geniet volop van de natuur in dat **gebied**.	*de streek*

4 **Bedenk het trefwoord en zoek het woord in het woordenboek op. Vul twee betekenissen in.**
Let goed op de woordenboekvorm.

opzoeken	betekenis 1	betekenis 2
de kijkers	*de verrekijker*	*iemand die kijkt*
het blaadje	*het tijdschrift*	*groen deel aan een tak*
de stof	*kleine droge deeltjes*	*het materiaal*
bevalt	*van een kind of jong*	*naar de zin hebben*
het recht	*de rechtspraak*	*niet gebogen*

5 **Kies de juiste betekenis.**

1 Bekijk het stukje woordenboek met het trefwoord *lopen*.
2 Lees de zinnen en kijk naar wat onderstreept is.
3 Schrijf de woordenboekvorm erachter.
4 Zoek de betekenis op. Schrijf die erachter.

lo·pen *(liep, heeft, is gelopen)*
1 zich door middel van de benen of poten voortbewegen; = gaan: *iem. in de weg lopen* hinderen; *voor gek lopen* een mal figuur slaan; *niet over zich heen laten lopen* zich niet gauw naar de wens van anderen voegen **2** zich begeven, zich verwijderen: *loop naar de maan*; *college lopen* de colleges bijwonen **3** *(van zaken)* zich voortbewegen, voortbewogen worden: *het horloge loopt; die auto loopt 1 op 12; de zaak loopt gesmeerd* ontwikkelt zich gunstig **4** vloeien, stromen: *de tranen liepen haar over de wangen* **5** zich verplaatsen zonder dat van een plaats eigenlijk sprake is: *in, door elkaar lopen* in elkaar overgaan, moeilijk te scheiden zijn; *het loopt tegen de avond* is bijna avond **6** (voort)duren; aan de gang zijn: *de lening loopt 20 jaar; lopen te zingen* voortdurend zingen **7** zich uitstrekken; = liggen: *twee evenwijdig lopende lijnen* **8** zich ontwikkelen:*de zin loopt niet* is grammaticaal niet in orde **9** blootgesteld zijn aan: *gevaar lopen* **10** in de *Ziektewet lopen* een uitkering ontvangen op grond van deze wet

zin	woordenboekvorm	betekenis
1 die tranen <u>liepen</u> over haar wangen.	*lopen*	*vloeien / gaan*
2 <u>Loop</u> ik <u>in de weg</u>?	*in de weg lopen*	*hinderen*
3 Ik <u>laat niet over me heen lopen</u>!	*niet over zich heen laten lopen*	*zich niet gauw naar de wens van anderen voegen*
4 Het contract <u>loopt</u> tien jaar.	*lopen*	*(voort)duren, aan de gang zijn*
5 <u>Loop</u> ik <u>voor gek</u>?	*voor gek lopen*	*een mal figuur slaan*

6 **Zeg het anders.**

1 Kies drie zinnen van opdracht 5.
2 Hoe kun je dit anders zeggen? Schrijf de zinnen op met andere woorden, maar dezelfde betekenis. Gebruik voor elke zin de betekenis die je hebt opgeschreven bij opdracht 5.

.....

.....

.....

7 **Zoek vier woorden in het woordenboek op met ten minste twee betekenissen.**
Schrijf zinnen waarin die woorden met die verschillende betekenissen voorkomen.

Meerdere antwoorden mogelijk.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ben jij al in beweging geweest?
Wat heb je geoefend?

.....

.....

.....

Hoofdstuk 10

Les 8

Schrijven

- Ik leer hoe ik een formulier invul.

Bovenaan staat vaak wat het doel is van het formulier. Ook waar je het kunt inleveren.

Op het formulier schrijf je netjes en ook vaak in blokletters. Elke letter komt dan in een eigen hokje. De leesbaarheid is belangrijk.

Op het formulier geef je vaak antwoord door kruisjes te zetten. Soms moet je ook een antwoord omcirkelen of iets doorstrepen.

Op het formulier heb je weinig ruimte, dus geef je korte antwoorden.

Boer zoekt hulp

Ons Boerengoed

Heeft u zin om te helpen op mijn kinderboerderij? Vul dan dit formulier in en stop het in de oude melkbus bij de voordeur. U hoort dan zo spoedig mogelijk van mij.

Vul uw gegevens in. Schrijf in blokletters.

Voornaam: EVELIEN

Achternaam: DE GROOT

Straat/Huisnummer: ZWANENLAAN 58

Postcode/Plaats: 6830 BR TUINSTAD

Telefoonnummer:

E-mailadres: EVELIENGROOT@8883.NL

Leeftijd: 11 JAAR

Kruis aan.

Op welke dag(en) en tijd(en) wilt u komen helpen?

☐ maandag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☐ dinsdag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☒ woensdag	☐ 9.00-12.00	☒ 14.00-17.00
☐ donderdag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☐ vrijdag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☒ zaterdag	☒ 9.00-12.00	

Welk werk wilt u het liefst doen?

☐ stallen schoonmaken
☐ dieren verzorgen
☐ in de moestuin werken
☐ op het land werken
☒ geen voorkeur

Omcirkel uw maat voor het werk-T-shirt. (small) – medium – large

Heeft u laarzen? ja / ~~nee~~

Heeft u een werkbroek? ja / ~~nee~~

Hoe komt u naar de boerderij toe? IK KOM OP DE FIETS.

Waarom wilt u graag helpen op de boerderij?

IK KAN GOED MET DIEREN OMGAAN.

Opmerkingen: IK MOET VOOR DONKER THUIS ZIJN, DUS IN DE WINTER MAG IK MAAR TOT VIER UUR.

1 **Bekijk het formulier. Lees ook de toelichtingen.**
Lees het formulier nog niet.

2 **Beantwoord de vragen.**

1 Dit formulier is gemaakt door boer Alfons. Wat is het doel van dit formulier?

Hulp krijgen bij het werk op de boerderij.

2 Wie kan dit formulier invullen? *Iedereen die zin heeft om te helpen, jong of oud.*

3 Waar kan boer Alfons dit formulier allemaal uitdelen? *Op zijn boerderij, in het dorp, bij winkels, in alle brievenbussen.*

4 Wat denk je dat boer Alfons zal doen als hij een ingevuld formulier terugkrijgt?

De persoon schrijven, opbellen of mailen om verdere afspraken te maken.

3 **Lees het formulier.**

4 **Beantwoord de vragen.**

1 Waarom schrijft boer Alfons het formulier in de u-vorm? *Het is bedoeld voor mensen van alle leeftijden.*

2 Waarom wil hij ook graag de leeftijd weten? *Dan weet hij beter wat voor werk hij kan laten doen.*

3 Waarom wil hij voor een T-shirt zorgen? *Het t-shirt is reclame voor de actie Boer zoekt hulp. Het is ook een herinnering aan deze dag.*

5 **Lees op het formulier wat Evelien heeft ingevuld.**
Beantwoord daarna de vragen.

1 Op welke dagen en tijden wil Evelien komen helpen? *woensdag van 14.00-17.00 uur, zaterdag van 9.00-12.00 uur*

2 Wat bedoelt Evelien met dat zij geen voorkeur heeft? *Ze wil wel helpen bij alles wat de boer nodig vindt.*

3 Is het wel/niet erg dat Evelien vergeet om haar telefoonnummer in te vullen? Leg uit waarom.

Het is wel erg, want nu kan de boer haar niet bellen. Of: Het is niet erg, want haar e-mailadres staat er wel, dus de boer kan haar mailen.

6 **Heeft boer Alfons een goed formulier gemaakt?** *Meerdere antwoorden mogelijk.*

		ja	nee
1	Boer Alfons kan contact opnemen per brief, telefoon en e-mail.	○	○
2	Boer Alfons heeft een formulier gemaakt waar je in blokletters kunt schrijven.	○	○
3	Boer Alfons geeft op het formulier veel schrijfruimte.	○	○
4	Boer Alfons weet op welke dag(en) de persoon wil helpen en wat hij wil doen.	○	○

Maak de zin af.
Ik vind het formulier wel/niet goed, omdat .....

7 **Geef jezelf op voor *Boer zoekt hulp*.**
Vul het formulier in.

Bovenaan staat vaak wat het doel is van het formulier. Ook waar je het kunt inleveren.

Op het formulier schrijf je netjes en ook vaak in blokletters. Elke letter komt dan in een eigen hokje. De leesbaarheid is belangrijk.

Op het formulier geef je vaak antwoord door kruisjes te zetten. Soms moet je ook een antwoord omcirkelen of iets doorstrepen.

Op het formulier heb je weinig ruimte, dus geef je korte antwoorden.

Boer zoekt hulp

Ons Boerengoed

Heeft u zin om te helpen op mijn kinderboerderij? Vul dan dit formulier in en stop het in de oude melkbus bij de voordeur. U hoort dan zo spoedig mogelijk van mij.

Vul uw gegevens in. Schrijf in blokletters.

Voornaam:

Achternaam:

Straat/Huisnummer:

Postcode/Plaats:

Telefoonnummer:

E-mailadres:

Leeftijd:

Kruis aan.

Op welke dag(en) en tijd(en) wilt u komen helpen?

☐ maandag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☐ dinsdag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☐ woensdag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☐ donderdag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☐ vrijdag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☐ zaterdag	☐ 9.00-12.00	

Welk werk wilt u het liefst doen?

☐ stallen schoonmaken
☐ dieren verzorgen
☐ in de moestuin werken
☐ op het land werken
☐ geen voorkeur

Omcirkel uw maat voor het werk-T-shirt. small – medium – large

Heeft u laarzen? ja / nee
Heeft u een werkbroek? ja / nee

Hoe komt u naar de boerderij toe? .....
Waarom wilt u graag helpen op de boerderij?

.....

Opmerkingen: .....

.....

Hoofdstuk 10

Les 9

Schrijven

- Ik oefen het invullen van een formulier.

Bovenaan staat vaak wat het doel is van het formulier en waar je het kunt inleveren.

Op het formulier schrijf je netjes en vaak in blokletters. Elke letter komt dan in een eigen hokje. De leesbaarheid is belangrijk.

Op het formulier geef je vaak antwoord door kruisjes te zetten. Soms moet je ook een antwoord omcirkelen of iets doorstrepen.

Op het formulier heb je weinig ruimte, dus geef je korte antwoorden.

Beestenboel zoekt hulp

Meerdere antwoorden mogelijk.

Heeft u zin om te helpen op onze kinderboerderij?
Vul dan dit formulier in en stuur het naar:
Dina Donssen
Dierenstraat 78
4567 GG Dierdam
U hoort dan zo spoedig mogelijk van ons.

Vul uw gegevens in. Schrijf in blokletters.

Voornaam:
Achternaam:
Straat / Huisnummer:
Postcode / Plaats:
Telefoonnummer:
E-mailadres:
Leeftijd:

Kruis aan.
Op welke dag(en) en tijd(en) wilt u komen helpen?

☐ maandag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☐ dinsdag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☐ woensdag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☐ donderdag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☐ vrijdag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☐ zaterdag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00

Welk werk wilt u het liefst doen?

☐ de dieren verzorgen
☐ geld inzamelen
☐ mensen rondleiden
☐ werkroosters maken voor de vrijwilligers
☐ geen voorkeur
☐ anders, nl.

Omcirkel hoe vaak u onze kinderboerderij bezoekt.
elke dag / elke week / elke maand / één keer per jaar / nooit

Zet een streep door de schoolvakanties waarin u niet kunt komen helpen.
voorjaarsvakantie / meivakantie / zomervakantie / herfstvakantie / kerstvakantie

Hoe komt u naar de kinderboerderij toe? .....

Heeft u ideeën voor onze boerderij? ..... Opmerkingen?

.....

1 **Lees het formulier.**

2 **Beantwoord de vragen.**

1 Wat voor soort formulier is het? *aanmeldingsformulier*

2 Voor wie is het formulier bedoeld? *voor mensen die willen helpen op de kinderboerderij*

3 **Vul jouw gegevens in. Schrijf in blokletters.**
Tip 1: Als je de postcode niet weet, kun je hem opzoeken op internet.
Tip 2: Als je zelf geen e-mailadres hebt, mag je er eentje verzinnen.

4 **Vul het deel van het formulier in waar je hokjes moet aankruisen.**
Je mag meerdere hokjes aankruisen.

5 **Maak het formulier verder af.**
Denk eerst goed na. Op een formulier kun je niet makkelijk verbeteren.
Dan wordt het meteen minder goed leesbaar.

Doe het zo:

1 Lees wat er in het laatste deel van het formulier staat en omcirkel, streep door en vul in.
2 Schrijf bij *Opmerkingen* wat je nog belangrijk vindt om te vertellen.

6 **Ben je tevreden met je formulier? Waarom wel of niet?**
Kijk je formulier na. En let daarbij op het volgende:

1 Heb je alles ingevuld?
2 Heb je in blokletters geschreven?
3 Heb je verder ook duidelijk en leesbaar geschreven?
4 Staan de kruisjes in de goede hokjes?
5 Heb je doorgestreept en omcirkeld wat jij wilde?
6 Zijn alle woorden goed geschreven?

Vul in of je wel of niet tevreden bent en waarom.

Meerdere antwoorden mogelijk.

7 **Wie zou je graag meenemen als je gaat helpen op de kinderboerderij?**
Vul het formulier voor de ander in.

Bovenaan staat vaak wat het doel is van het formulier en waar je het kunt inleveren.

Op het formulier schrijf je netjes en vaak in blokletters. Elke letter komt dan in een eigen hokje. De leesbaarheid is belangrijk.

Op het formulier geef je vaak antwoord door kruisjes te zetten. Soms moet je ook een antwoord omcirkelen of iets doorstrepen.

Op het formulier heb je weinig ruimte, dus geef je korte antwoorden.

Beestenboel zoekt hulp

Meerdere antwoorden mogelijk.

Heeft u zin om te helpen op onze kinderboerderij?
Vul dan dit formulier in en stuur het naar:
Dina Donssen
Dierenstraat 78
4567 GG Dierdam
U hoort dan zo spoedig mogelijk van ons.

KINDERBOERDERIJ BEESTENBOEL

Vul uw gegevens in. Schrijf in blokletters.

Voornaam:
Achternaam:
Straat / Huisnummer:
Postcode / Plaats:
Telefoonnummer:
E-mailadres:
Leeftijd:

Kruis aan.
Op welke dag(en) en tijd(en) wilt u komen helpen?

☐ maandag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☐ dinsdag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☐ woensdag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☐ donderdag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☐ vrijdag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00
☐ zaterdag	☐ 9.00-12.00	☐ 14.00-17.00

Welk werk wilt u het liefst doen?

☐ de dieren verzorgen
☐ geld inzamelen
☐ mensen rondleiden
☐ werkroosters maken voor de vrijwilligers
☐ geen voorkeur
☐ anders, nl. .....

Omcirkel hoe vaak u onze kinderboerderij bezoekt.
elke dag / elke week / elke maand / één keer per jaar / nooit

Zet een streep door de schoolvakanties waarin u niet kunt komen helpen.
voorjaarsvakantie / meivakantie / zomervakantie / herfstvakantie / kerstvakantie

Hoe komt u naar de kinderboerderij toe? .....

Heeft u ideeën voor onze boerderij? .....

Opmerkingen: .....

.....

Hoofdstuk 10

Les 10

Taal verkennen

Dit kan ik nog
- Ik herhaal synoniemen en tegenstellingen.
- Ik herhaal de trappen van vergelijking.

Dit kan ik nu
- Ik herhaal het opzoeken van woorden in een woordenboek.

pit stop

Dit kan ik nog

1 **Welk woord hoort bij de zin?**
Schrijf het synoniem achter de zin.

1 Er is een overeenkomst tussen die twee kinderen. *de gelijkenis*

2 De meester vertelde een spannend verhaal. *de onderwijzer*

3 Ze ziet er dan heel komisch uit. *grappig*

4 Heb jij wel eens een schilderij van Jan Steen gezien? *het doek*

5 Het is erg lawaaierig in de klas als de juf weggaat. *luidruchtig*

2 **Welke zin met een tegengesteld woord hoort bij het woord?**
Teken een lijn.
Let op: je houdt twee antwoorden over.

de welvaart	Als ik straf heb moet ik binnen blijven.
beleefd	In sommige landen is de armoede groot.
buiten	De mensen gedragen zich niet allemaal hetzelfde.
spenderen	Tess is haar ring kwijtgeraakt in het zwembad.
netjes	'Je kunt je geld beter sparen, hoor', zei haar vader.
	Soms geef ik dan een brutaal antwoord.
	De juf zegt soms dat ik slordig schrijf.

3 **Welke trappen van vergelijking zijn niet goed?**
Zet daar een kruisje bij. Schrijf de tweede en derde trap van vergelijking goed op.

- ☐ goed – beter – best ..... – .....
- ☑ vast – vaster – vastst *vaster* – *meest vast*
- ☑ weinig – weiniger – weinigst *minder* – *minst*
- ☐ levendig – levendiger – levendigst ..... – .....
- ☑ donker – donkerer – donkerst *donkerder* – *donkerst*
- ☑ boos – bozer – boost *bozer* – *meest boos*
- ☐ ver – verder – verst ..... – .....

Dit kan ik nu

1 **Welk trefwoord hoort bij het woord?**

1. de illustraties – *illustratie*
2. heeft nagebootst – *nabootsen*
3. de tuinmeubels – *tuinmeubel*
4. werd geproduceerd – *produceren*
5. zij komen binnen – *binnenkomen*

2 **Welke betekenis past bij het blauwe woord in de zin?**
Onderstreep het goede antwoord.

1. De portier staat bij de ingang. *deur van een auto* | *iemand die bezoekers de weg wijst*
2. Achter elke zin hoort een punt. *leesteken* | *scherp einde van een naald*
3. Mijn moeder houdt van taarten bakken. *door verwarmen gaar maken* | *potten*
4. Wat zit jouw scheiding netjes! *einde van een huwelijk* | *gekamde lijn in de haren*
5. Wij tonen hem onze paspoorten. *aangeven* | *laten zien*

Is het dit?

of ... dit?

3 **Zoek het op!**

1 Wat is het verschil tussen het trefwoord *loop* en *lopen*? Denk aan de woordsoort.

.....

.....

2 Welke uitdrukkingen vind je in het woordenboek bij het trefwoord *loop*?
Schrijf er drie op met de betekenis erachter.

.....

.....

.....

3 Neem ze over in je lijst 'Pittige woorden' als je de betekenis niet kende.
Schrijf er een voorbeeldzin bij.

Hoofdstuk 9 en 10

Herhalen en toepassen

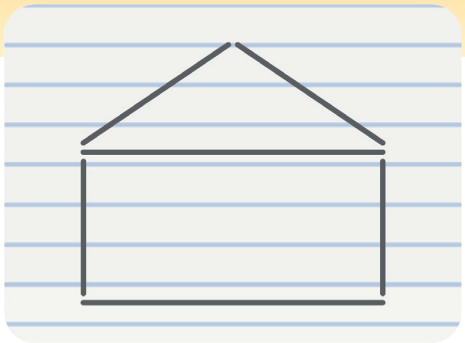

1 Raad mijn woord in zes keer.

1 Leerling 1: Kies een woord uit hoofdstuk 9.
Zet voor elke letter een punt en geef één letter weg.
Teken naast je woord een huis van zes streepjes.
2 Leerling 2: Zeg een letter.
3 Leerling 1: Komt de letter in het woord voor?
Schrijf hem dan op de goede punt.
Komt de letter niet voor? Kleur dan één lijn van het huis.
4 Beiden: Herhaal tot het woord geraden is en maak dan een zin met dat woord.
5 Leerling 2: Kies een woord uit hoofdstuk 10 en herhaal het spel.
Wie raadt het woord in het minst aantal beurten?

• • • • • •

2 Doe eens een uitdrukking na!

1 Kies om de beurt een uitdrukking hieronder en beeld hem uit.
2 Je mag er ook bij praten, maar de uitdrukking niet zeggen.
3 Wie het weet, zegt welke uitdrukking het het is, noemt het trefwoord en zegt de betekenis.
4 Zet het juiste nummer achter de betekenis.

uitdrukking	betekenis
1 met de grond gelijk maken	opvallen 5
2 stilstaan bij	overtreffen 6
3 op een sukkeldrafje	ik heb veel zin om te beginnen 4
4 mijn handen jeuken	nadenken en er soms ook over praten 2
5 in het oog springen	hard lopend, maar niet al te hard 3
6 de kroon spannen	helemaal afbreken 1

3 **Wat hoort bij elkaar?**
Vul het werkwoord en het vaste voorzetsel in. Maak er dan een zin mee en vul die erachter in.

Kies uit: bezwaar hebben | afleiden | tegen | zich ergeren | over | verzoeken | aan | vergelijken | om | ruziën | van | met

werkwoord en het vaste voorzetsel	een zin
bezwaar hebben tegen	
zich ergeren aan	
verzoeken om	
vergelijken met	
ruziën over	
afleiden van	

4 **Ra, ra, in welke vorm zoek je mij op?**
Schrijf achter elk woord het trefwoord op.

6 het onderkomen *onderkomen*

2 de illustraties *illustratie*

3 de kabelbanen *kabelbaan*

8 de variatie *variatie*

5 de luchtstromingen *luchtstroming*

9 plaste wild *wildplassen*

1 exporteerde *exporteren*

7 zet uit *uitzetten*

4 het kadaver *kadaver*

10 het regent pijpestelen *pijpestelen*

Hulp

Herhaling: bijvoeglijk naamwoord

Een **bijvoeglijk naamwoord** vertelt meer over een zelfstandig naamwoord.
Een **stoffelijk bijvoeglijk naamwoord** vertelt van welk materiaal iets gemaakt is.

de broek is van katoen – de katoen**en** broek

Een bijvoeglijk naamwoord kan afgeleid zijn van een werkwoord.

het kind lacht – het **lachende** kind
de brief is verstuurd – de **verstuurde** brief

Meer uitleg vind je in hoofdstuk 1 les 6.

Herhaling: woordsoorten benoemen

Elk woord hoort bij een **woordsoort**.

zelfstandig naamwoord (z nw)	woord voor een mens, dier of ding
lidwoord (lidw)	de, het, een
werkwoord (ww)	woord dat vertelt wat iets of iemand doet, of wat er gebeurt
bijvoeglijk naamwoord (bijv nw)	woord dat iets vertelt over het z nw
persoonlijk voornaamwoord (pers vnw)	woord dat verwijst naar iemand of iets
aanwijzend voornaamwoord (aanw vnw)	woord dat iets of iemand aanwijst (*dit, dat, deze, die*)
bezittelijk voornaamwoord (bez vnw)	woord dat aangeeft van wie iets of iemand is
voorzetsel (vz) (tijd, plaats)	woord dat aangeeft wanneer of waar iets gebeurt
telwoord (telw)	woord dat laat zien hoeveel er van iets is of wat de volgorde is
voegwoord (vw)	woord dat twee zinnen aan elkaar plakt
vraagwoord (vraagw)	woord waarmee je een vraag kunt beginnen (*wie, wat, hoe, ...*)

Meer uitleg vind je in hoofdstuk 1 en hoofdstuk 12 les 6.

Gezegde

Alle werkwoorden in een zin, vormen samen het **gezegde**.

Jonas **eet** een appel. → gezegde = alleen de persoonsvorm
Jonas **wil** een appel **eten**. → gezegde = persoonsvorm + ander werkwoord
Jonas **heeft** een appel **gegeten**. → gezegde = persoonsvorm + ander werkwoord

Meer uitleg vind je in hoofdstuk 2 les 6.

Herhaling: persoonsvorm en onderwerp

Elke zin heeft een **persoonsvorm** (pv). Er zijn drie manieren om de persoonsvorm in een zin te vinden.

De kleuter **lacht** heel hard.

1. Maak een vraag. — **Lacht** de kleuter heel hard?
2. Verander de tijd van de zin. — De kleuter **lachte** heel hard.
3. Verander het onderwerp van ev naar mv of andersom. — De kleuters **lachen** heel hard.

Het **onderwerp** (ond) vertelt wie of wat iets doet of is in de zin.
onderwerp = wie of wat + persoonsvorm (+ wat er bij de persoonsvorm hoort)?

Meer uitleg vind je in hoofdstuk 2 les 6.

Herhaling: voegwoord

Voegwoorden zijn woorden die twee zinnen aan elkaar plakken, zoals: **omdat**, **want**, **maar**, **en**, **dus**, **terwijl**, **zodat**, **als**, **of**, **doordat**, **hoewel**, **nadat**.

Een **samengestelde zin** bestaat uit twee hoofdzinnen of uit een **hoofdzin** + **bijzin**.

Lola draagt een hoed, **want** zij viert Prinsjesdag.
↓ hoofdzin ↓ hoofdzin

Lola draagt een hoed, **omdat** zij Prinsjesdag viert.
↓ hoofdzin ↓ bijzin

Meer uitleg vind je in hoofdstuk 3 les 6.

De plaats van onderwerp en persoonsvorm na een voegwoord

In **hoofdzinnen** (na de voegwoorden **en**, **maar**, **dan**, **dus** en **want**) blijven persoonsvorm en onderwerp altijd naast elkaar staan.
In **bijzinnen** kunnen onderwerp en persoonsvorm gescheiden worden door een ander zinsdeel.

Meer uitleg vind je in hoofdstuk 3 les 6.

Bezittelijk voornaamwoord

Een **bezittelijk voornaamwoord** geeft aan van wie iets of iemand is: **mijn** (fiets), **je**, **jouw**, **uw**, **zijn**, **haar**, **ons**, **onze**, **jullie**, **hun**.

Meer uitleg vind je in hoofdstuk 4 les 6.

Aanwijzend voornaamwoord

Een **aanwijzend voornaamwoord** is een woord dat iets of iemand aanwijst: **deze, die, dit, dat.**

	dichtbij	**ver weg**
de-woorden	deze schoenen	die schoenen
het-woorden	dit huis	dat huis

Meer uitleg vind je in hoofdstuk 4 les 6.

Herhaling: persoonlijk voornaamwoord

Een **persoonlijk voornaamwoord** vervangt soms een **zelfstandig naamwoord**.

Persoonlijke voornaamwoorden zijn:

ik	**jij, je**	**u**	**hij**	**zij, ze**	**het**	**wij, we**	**jullie**	**zij, ze**
mij	**jou**	**u**	**hem**	**haar**	**het**	**ons**	**jullie**	**hun/hen**

Meer uitleg vind je in hoofdstuk 4 les 6.

Directe en indirecte rede

Vertellen wat iemand zegt, kan op twee manieren: de **directe rede** en de **indirecte rede**.

directe rede	**indirecte rede**
Yousef zegt: 'Het fietsexamen is moeilijk.'	Yousef zegt dat het fietsexamen moeilijk is.

Meer uitleg vind je in hoofdstuk 5 les 6.

Synoniem en tegenstelling

Een **synoniem** is een woord met dezelfde betekenis als een ander woord.

voedsel – eten

Een **tegenstelling** bestaat uit twee woorden met een tegengestelde betekenis.

dik ⟷ dun

Meer uitleg vind je in hoofdstuk 6 les 6.

Herhaling: trappen van vergelijking

Als je iets vergelijkt, kun je de **trappen van vergelijking** gebruiken.

mooi — mooi**er** — mooi**st**

goed — **beter** — **best**

Meer uitleg vind je in hoofdstuk 6 les 6.

De persoonsvorm en voltooid deelwoord

Een **voltooid deelwoord** laat zien dat iets al eerder is gebeurd.

starten – De actie is **gestart**.
lopen – Ik heb een rondje **gelopen**.

De persoonsvorm komt van *zijn*, *hebben* of *worden*.

Persoonsvorm en hele werkwoord

Het hele werkwoord heeft altijd dezelfde vorm als de woordenboekvorm.

verven – Ik zal de kamer **verven**.
stoppen – Wij willen nu **stoppen**.

De persoonsvorm komt van bijvoorbeeld *zullen* of *willen*.

Meer uitleg vind je in hoofdstuk 7 les 6.

Lijdend voorwerp

Het **lijdend voorwerp** is een zinsdeel.
wie of wat + gezegde + onderwerp?

Ik zie de buurvrouw lopen.	→	**Wie** zie ik lopen?	→	de buurvrouw
Fem heeft een boek gekocht.	→	**Wat** heeft Fem gekocht?	→	een boek

Meer uitleg vind je in hoofdstuk 8 les 6.

Een vast voorzetsel

Soms hoort er een **vast voorzetsel** bij een werkwoord of een woordgroep met een werkwoord.

houden **van** – Bas houdt van schaatsen.
bezig zijn **met** – Mama is bezig met de afwas.

Meer uitleg vind je in hoofdstuk 9 les 6.

Opzoeken in een (digitaal) woordenboek

In een (digitaal) woordenboek kun je woorden opzoeken op **trefwoord**:

- bij werkwoorden is dat de woordenboekvorm
- bij zelfstandige naamwoorden is dat het enkelvoud
- bij bijvoeglijke naamwoorden is dat de onverbogen vorm (zonder -e)
- bij woordgroepen is dat het kernwoord: het belangrijkste woord.

In een papieren woordenboek staan de trefwoorden op alfabetische volgorde. Het digitale woordenboek heeft een zoekfunctie waar je het trefwoord kunt intypen.

Meer uitleg vind je in hoofdstuk 10 les 6.

Mijn pittige woorden

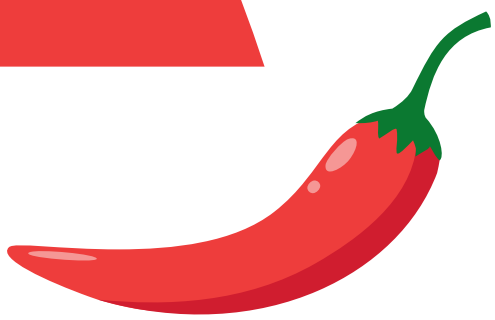

woord	uitleg

Mijn pittige woorden

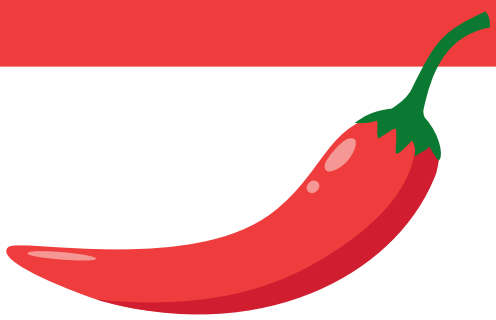

woord	uitleg

Colofon

Verhalen en leesteksten
Maria Hetty van den Berg
Annemarie van den Brink
Jørgen Hofmans

Auteurs
Maria Hetty van den Berg
Tamara van den Berg
Ingrid Berkers
Jannie van Driel-Copper
Irene Engelbertink
Wies Gloudemans
Iris Meijsing
Jeannette Miś
Cokky Stolze-van der Vegte
Saskia Tromp-Lantman
Gerda Verhey
Anne Coos Vuurmans

Redactie
Projectteam ThiemeMeulenhoff

Vormgeving
Flowdesign, Utrecht

Opmaak
Crius Group

Beeldverwerving
Eduardo media

Illustraties
Peter FitzVerploegh
De Boer illustraties / Michel de Boer
Studio Toendra (hoofdstukopeningen)

Foto's
Shutterstock

Over ThiemeMeulenhoff
ThiemeMeulenhoff ontwikkelt slimme flexibele leeroplossingen met een persoonlijke aanpak. Voor elk niveau en elke manier van leren. Want niemand is hetzelfde.
We combineren onze kennis van content, leerontwerp en technologie, met onze energie voor vernieuwing. Om met en voor onderwijsprofessionals grenzen te verleggen. Zo zijn we samen de motor voor verandering in het primair, voortgezet en beroepsonderwijs.

Samen leren vernieuwen.

www.thiememeulenhoff.nl

ISBN 978 90 06 50419 4
Versie 1.3

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (PRO), Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp (www.stichting-pro.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich tot de uitgever te wenden. Voor meer informatie over het gebruik van muziek, film en het maken van kopieën in het onderwijs zie www.auteursrechtenonderwijs.nl.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Deze uitgave is volledig CO_2-neutraal geproduceerd.
Het voor deze uitgave gebruikte papier is voorzien van het FSC®-keurmerk.
Dit betekent dat de bosbouw op een verantwoorde wijze heeft plaatsgevonden.